

ЖЕНСКО СДРУЖЕНИЕ „ЕКАТЕРИНА КАРАВЕЛОВА“

гр.Силистра, п.к.283, тел/факс: 086 820 487
e-mail: ckpdn_ss@abv.bg; www.ekaravelova.org

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

1

АЗ НЕ СЪМ ЖЕРТВА!

Наръчник за лица, пострадали от домашно насилие

СИЛИСТРА

2020

Проектът е финансиран със средства от Държавния бюджет, чрез Министерството на правосъдието на Република България по Договор за безвъзмездно финансиране № 93-00-153/08.06.2020 г.

ЖЕНСКО СДРУЖЕНИЕ „ЕКАТЕРИНА КАРАВЕЛОВА“

гр.Силистра, п.к.283, тел/факс: 086 820 487
e-mail: ckpdn_ss@abv.bg; www.ekaravelova.org

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

АЗ НЕ СЪМ ЖЕРТВА!

Наръчник за лица, пострадали от домашно насилие

© Манол Николов Манолов, автор, 2020

© Издателство Манол Николов Манолов, 2020

гр. Силистра

ISBN: 978-619-91664-1-3

Проектът е финансиран със средства от Държавния бюджет, чрез Министерството на правосъдието на Република България по Договор за безвъзмездно финансиране № 93-00-153/08.06.2020 г.

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ.....	4
ЗАЩО ПРЕВЕНЦИЯТА Е НАЙ-ДОБРИЯТ ПОДХОД?	5
АКТУАЛНОСТ НА ТЕМАТА	7
КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВА СЕМЕЙСТВОТО?	10
КАКВО Е НАСИЛИЕТО?	15
ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ.....	18
ЦИКЪЛ НА НАСИЛИЕТО.....	20
ВЪЗМОЖНИ ВАРИАНТИ ЗА НАСИЛСТВЕНО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ	22
КОИ СА ВИДОВЕТЕ НАСИЛИЕ?	25
Физическо насилие.....	26
Сексуално насилие	26
Психическо насилие.....	28
Емоционално насилие	28
Икономическо насилие	30
ВЛИЯНИЕ НА НАСИЛИЕТО ВЪРХУ ПОСТРАДАЛИТЕ.....	31
СТОКХОЛМСКИ СИНДРОМ	32
ВРЕДИТЕ ВЪРХУ ЖЕРТВАТА	34
ДОМАШНО НАСИЛИЕ НАД МЪЖЕ	34
ДОМАШНО НАСИЛИЕ НАД ВЪЗРАСТНИ ХОРА.....	35
ДОМАШНО НАСИЛИЕ НАД ДЕЦА.....	37
Последствия върху пеленачета и проходящи:	37
Последствия върху деца в предучилищна възраст:	38
Последствия върху деца в училищна възраст:	39
Последствия върху юноши:	39
ВИКТИМОЛОГИЯ НА ЖЕРТВЕТЕ НА НАСИЛИЕ	41
ФАКТОРИ, КОИТО ПРЕДИЗВИКВАТ РОЛИТЕ НА ЖЕРТВА И НАСИЛНИК	45
Личностни фактори:.....	45
Социални фактори:.....	46
Фактори, свързани с особеностите на връзката:	46
Фактори, които са актуални за средата, в която семейството функционира (държава, град, квартал, микрогрупа, работно място):	46
СТРАТЕГИИ ЗА СПРАВЯНЕ С ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ	50
Външно предоставена превенция и интервенция на домашното насилие.....	51
Някои важни аспекти на психологичната подкрепа	56
Създаване на „План за безопасност“	60
РЕШЕНИЕТО	64
ТРУДНОСТТА НА ИЗБОРА.....	65
КАКВО ЗАДЪРЖА ЖЕРТВАТА?	68
ПРАВА НА ПОСТРАДАЛИТЕ ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ	71
Основните човешки права, които се нарушават в случаите на домашно насилие:	71
Основни универсални актове за защита:	71
Основни регионални актове за защита – Съвет на Европа, Европейски съюз:	71
Правни възможности:	72
КОНТАКТНА ИНФОРМАЦИЯ.....	74

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият наръчник е разработен по проект „Център за консултиране и превенция от домашно насилие – Силистра – качествени услуги за пострадали и извършители на домашно насилие“, реализиран от Женско сдружение „Екатерина Каравелова“ - Силистра и финансиран от Държавния бюджет, чрез Министерството на правосъдието на Република България по Договор за безвъзмездно финансиране № 93-00-153/08.06.2020 г.

Наръчникът е насочен към хора, които са били жертва на насилие, както и към хора, които имат интерес за запознаване с факторите във връзка с насилието, или им предстои създаването на семейство. Основната му цел е насочена към превенция на домашното насилие. В него факторите са представени по няколко оси:

- формите на домашното насилие;
- факторите които провокират домашното насилие;
- психологическият профил на жертвите, методите за контрол над тях;
- стратегии за справяне с насилието;
- права на пострадалите по смисъла на българското законодателство;
- правомощията на институциите при подпомагане на пострадали от насилие;
- контактна информация и насоки за справяне с проблема.

От посочените оси се подразбира основната група, към която е насочена настоящата работа. Това са всички лица, които са попадали, попадат или никога не са попадали в ужаса на домашното насилие. Читателят може да си зададе въпроса „Защо и тези, които не са попадали, са целева група?“. Отговорът е следният: **НИКОЙ НЕ Е ЗАСТРАХОВАН**. Живеем в динамично време, в което информацията, пространството и средата се променят толкова интензивно за всеки един от нас, колкото никога досега в историята на човечеството. Човекът отдавна е извън комфортната зона на „стоте души около огъня“, в която са се адаптирали и голяма част от нашите гени. В този смисъл цивилизацията и настоящето представляват в по-голямата си част стресоген, който води до изменения в психичното функциониране на индивида. Отварянето на виртуалната реалност, от друга страна, води до разширяване на комуникациите в кроскултурален аспект. Преплитането на

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

различните култури дава и разширяване на понятието за това, кое е нормално. Това придобива вида на модифицирана синусоида, в която нормата и отклонението имат десетки варианти, които са разположени върху една плоскост. Те преминават от единия към другия полюс в „опити“ за балансиране.

Всичките тези промени водят не само до динамичната промяна във всеки един индивид, семейство, възпитание, но и в „разчупване“ на рамките във връзка с онова нещо, което помага на мозъка „да се къпе“ в допамин, „да се къпе“ в щастие – любовта. Все „по-възможната любов“ е тясно свързана и с „възможното зло“ в лицето на домашното насилие. **Защо? Колкото по-широки са комуникациите и достъпът до света (физически или виртуално), толкова повече се разширяват и очакванията, създават се предпоставки за неудовлетвореност.** С други думи, вероятността любовта да бъде „объркана“ със секса например, е по-голяма. Още повече, че следва да бъде поставен акцент върху това, че домашното насилие в никакъв случай не се изчерпва със случаите на двама души, които са си омръзнали в толкова голяма степен, че самото съжителство се е превърнало в компромис. **НЕ.**

Домашното насилие е с изключително широк спектър. Законът за защита от домашното насилие (ЗЗДН) дава следното определение. „**домашно насилие е всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство**“ (чл. 2, ал. 1 от ЗЗДН). Както е видно тук, домашното насилие е обхватно към съпрузи, партньори, родители, деца.

Ето защо е нужно постоянно информиране и насочване към лицата, за които съществува риск (да се разбира всички лица) да попаднат в „ужаса“ на домашното насилие.

ЗАЩО ПРЕВЕНЦИЯТА Е НАЙ-ДОБРИЯТ ПОДХОД?

Превенцията е процес, който цели минимизиране на рисковите фактори, преди дадено събитие да се превърне във факт. Основна функция на превенцията е проблемите да получат своите названия, същност и анализ, за да могат да бъдат отработени, преди да възникне нежеланото събитие. В този смисъл, независимо дали става въпрос за деца, за

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

възрастни, за съпрузи, партньори, става въпрос за форма на човешка, обществена структура, при това **стабилна**. Семейната връзка, независимо дали низходяща или възходяща, партньорска или съпругеска, освен изпълнител на социалните и законови норми, е и генератор на норми.

В този смисъл, ако един родител бие детето си когато плаче, твърде вероятно е детето да научи, че това е любов, а системното малтретиране да не бъде докладвано в бъдеще, независимо от това, че носи болка... С други думи, детето, в средата, която създава „нормата“, няма как да научи, че това, което му се случва, е **ЗАБРАНЕНО, за да каже **СТОП!****

6

Това е и смисълът на превенцията и информирането. Знанието, което цели говорене, говоренето осъзнаване, а то от своя страна да доведе до необходимите действия за търсене на подкрепа или за оказване на подкрепа на някой друг, който индивидът познава.

АКТУАЛНОСТ НА ТЕМАТА

Годината е 2020. Месецът е август. Началото на този наръчник е поставено с това, което се е случило до края на този месец в рамките на разглежданата година.

- „[Мъж преби приятелката си до смърт в Шумен](#)“ 29.07.2020
- „[Предадох на съд мъж за нарушена заповед за защита от домашно насилие и закани с убийство в Лом](#)“ 23.07.2020
- „[Майка от Перник пусна клип как бие и тормози малкото си дете](#)“ 19.07.2020
- „[Мъж заплаши с убийство бившата си приятелка във Великотърновско](#)“ 09.07.2020
- „[Изправят пред съда наркоман, пребил тежко болната си майка в Монтана](#)“ 08.07.2020
- „[Заради ревност: Мъж заплаши с убийство бившата си приятелка](#)“ 03.07.2020
- „[Мъж стреля по жена си в Добрич след скандал, сега го съдят](#)“ 29.06.2020
- „[Съдят рецидивист с 11 присъди, удрял жена си с брадва и я рязал с трион пред децата](#)“ 23.06.2020
- „[9 жени са убити от партньорите си от началото на извънредното положение до този момент в България](#)“ 09.06.2020
- „[Почина 41-годишната жена, пребита от приятеля си в Плевенско](#)“ 02.06.2020
- „[Жена е с кръвозагуба и множество порезни рани по лицето след побой от съпруга си](#)“ 01.06.2020
- „[Задържаха баба и пастрок за побой над 7-годишно дете](#)“ 19.05.2020
- „[21-годишен преби 18-годишната си съпруга в Разград](#)“ 16.04.2020
- „[Варненка със съмнения за коронавирус почина, приятелят ѝ я пребил до смърт](#)“ 08.04.2020
- „[Мъж преби приятелката си в Смолян](#)“ 12.03.2020
- „[Задържаха 49-годишен за домашно насилие на празника на жената](#)“ 09.03.2020
- „[Разследват домашно насилие над дете в Ловеч](#)“ 09.03.2020
- „[Убиха жена в столичен квартал](#)“ 25.02.2020
- „[Недохранено 3-годишно дете е с опасност за живота в Димитровград, разследват малтретиране](#)“ 20.02.2020

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

- „9 години затвор за жената, удушила мъжа си в пловдивското село Труд“

13.02.2020

- „1 г. и 4 месеца затвор за варненец, пребивал и заплашвал със смърт родителите си“ 13.02.2020

- „Бащата, пребил 14-годишната си дъщеря във Варна, получи условна присъда“
28.01.2020

- „Домашно насилие над дете в Габрово, полицията и прокуратурата разследват случая“ 27.01.2020

- „16-годишен тийнейджър преби родителите си в Разград“ 17.01.2020

- „Мъж преби млада жена във Видин“ 15.01.2020

- „Син тормози майка си, въпреки издадената заповед за защита от домашно насилие“ 15.01.2020

Това са заглавия на новини, които са част само от една представителна медия в страната **Дарик Нюз (Darik News)**. За първите седем месеца на 2020 година са налице 26 заглавия само в една медия във връзка с домашно насилие, което прави около 4 случая месечно, които попадат в контекста на медийния интерес и социално достойние. Какво е особеното в заглавията? **Те представят тежки случаи на домашно насилие, основно насочени в контекста на тежкото физическо насилие.** Достатъчно ли е това? Не. Представянето на случаи в подобен или идентичен контекст води до социалната представа, че **основен проблем е физическото насилие, което е упражнено от мъж върху жена и/или от възрастен към дете.** Малко или много, това оставя встрани запознаването на обществото с останалите форми на домашното насилие. Възприятието в съзнанието на жертвата е, че **„Това, което ми се случва не е проблем, след като не се дискутира публично“.** Това обаче е само едната страна.

**ЛИПСАТА НА ИНФОРМАЦИЯ
ПРОВОКИРА МЪЛЧАНИЕ.
МЪЛЧАНИЕТО ГЕНЕРИРА
НАСИЛИЕТО!**

Ражда се следният проблем – лицата, които са жертва или свидетели на насилие от „по-непредставен“ тип, нямат склонността да възприемат случващото се за проблем. Причината е, че той не се изтъква като широк и сериозен проблем. В основното медийно пространство едва смъртта и тежкото страдание са представяни като проблем. Това обаче не е така.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

За да продължим разглеждането на проблема, на първо място ще представим какво е семейството. Защо домашното насилие се случва в семейството? По статистически данни от предходното десетилетие, в световен мащаб¹:

- Около 40% от всички престъпления, свързани с насилие, са станали в домашни условия.
- В Австрия 54% от всички убийства стават в семействата и 90% от жертвите са жени и деца.
- При всяка трета убита жена, убийството е извършено или от съпруга и/или от интимния ѝ приятел, докато само при 3% от убитите мъже, убийството е извършено от съпругата или интимна приятелка.
- Насилието върху жени и деца в семейството се извършва в 90% от близки хора.
- 50% от бездомните жени и деца в САЩ са напуснали домовете си, за да се спасят от насилие в семейството.

И както училището е мястото, в което обемът на противообществени прояви е най-висок, така и семейството като „клетка“ на постоянно взаимодействие и комуникация, е мястото, в което възникването на насилието е с най-висока вероятност. Ето защо, наръчникът продължава, „изчистване“ на това, какво всъщност е семейството.

¹ Бранков, Б., Маджирова, Н., Велкова, С., Попов, С. (2011). Психология на насилието. В: Психология и медицина. Медицинско издателство Райков. Пловдив.

КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВА СЕМЕЙСТВОТО?

Тъй като настоящото в своята цялост представлява общодостъпен и насочен наръчник, теоретичните аспекти на семейството са шриховани, без да се задълбочават в сложна научна терминология. Най-общо:

➤ Семейството в широк план е условие за отглеждането на детето, тъй като за разлика от другите видове, бебето няма уменията да функционира самостоятелно в първите години от живота си. **По този начин семейството е условие за качествено развитие на Човека.**

➤ Семейството е пространство, в което индивидът изпълнява своите потребности по приемлив за другите на начин. **Така представено, семейството е мястото, в което потребностите на Човека се разтварят, без да е налице проява на отклонения от социалните очаквания.**

➤ Семейството е мястото, в което се концентрират чувствата на индивида. **В този смисъл, то е пространство, в което се утвърждават обич, нежност, топлина. Създават се условия за изграждане на привързаност и стабилитет.**

➤ Семейството е място, в което се изпълняват (пресъздават) социалните норми във вътрешни такива. В семейството се разкриват и развиват вътрешните желания и стремежи на всеки член. Едновременно с това, в изпълнение на външното, семейството е и мястото, което отстоява на външния натиск в опита да отстои контрола върху вътрешните напрежения. **По този начин семейството се явява основен балансър между обществото и човека. Между социалното и личността. „Тренировъчна база“ за личността във връзка с реализацията на потенциала навън – сред другите.**

От биологичното начало на човека, поставено в социалната му природа, семейството се разглежда като пространство, в което живото същество се превръща в Човек. Човек,

**НАЙ-ДОБРОТО ЛЕКАРСТВО
СРЕЩУ ЦИНИЗМА, НАСИЛИЕТО И
ЗЛОТО Е ЗДРАВОТО СЕМЕЙСТВО.**

способен да чувства, живее, функционира в синхрон и баланс със заобикалящата го среда.

Разбира се, представеното тук в най-голяма степен представя семейството с неговата идеална цел. **Като социална клетка,**

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

която е еволюционно устроена да предостави на детето среда на сигурност, където то да научи основните неща, свързани с отношенията между хората и уменията за самостоятелно и пълноценно живеене. Няма по-голям ужас за едно дете от това да расте в условията на взаимоотношения на непоносимост и страх. Вероятно и за човек, способен на емпатия, би било трудно да ПРЕЖИВЕЕ онова, което детето чувства в случаите, в които расте с ясни послания, че не е желано, че нуждите му нямат значение, а жестоките отношения между двамата родители означават всичко, „което то трябва да знае за отношенията“. **Важно е да се помни, че всичко това детето интерпретира като любов, която по-късно ще извежда от себе си при всички случаи, в които има намерение да взаимодейства с Другите.**

Описанието на семейството не би имало никаква функция, ако не бъде поставено в контекста на съвременното българско общество. Налице са няколко фактора, които са типични за семейството в новото време²:

- Увеличава се възрастта, в която мъжете и жените встъпват в трайни партньорски отношения.
- Сключването на брак е редуцирано за сметка на увеличаващите се домакинства със съвместно съжителство.
- Раждаемостта намалява във връзка с по-късно настъпващото съвместно съжителство.
- Увеличава се броят на децата родени извън брака.
- Наблюдава се тенденция, разводите да доминират при семействата с две и повече от две деца, за сметка на разводите в близкото минало, които доминират при бездетните или семействата с едно дете.
- Налице е тенденция за доброволна бездетност.

Тези показатели формират и същността на модерното семейство.

Всичко това е в разрез с традиционното семейство, което все още носи своите орнаменти в съзнанието на българина.

Всъщност, изричането на толкова много неща във връзка със семейството не е случайно. Целта е да бъдат посочени някои особености за децата в случаите, в които семейството НЕ функционира, както се очаква. По-долу е представено изследване върху

² Тасевска, Д. (2008). SOS Семейства в криза. Психологическа подкрепа на дисфункционални семейства за ефективно родителстване. Велико Търново: УИ „Св.св. Кирил и Методий“.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

деца, които са извършили противообществени прояви. Разгледани са деца и техните семейства в рамките на 3 години³. Изводите са, както следва:

➤ Семействата на по-голямата част от децата с противообществени прояви са съставени от един родител. В най-висока степен са проявите против обществото и злоупотребите. Те са ясен индикатор, че личността не се възприема като приета в обществото, склонна е да проявява автоагресия, което се свързва и с по-високото чувство за вина и неудовлетвореност от себе си. Типичното при децата, отглеждани от един родител, е липсата на подкрепящата фигура. Обикновено това е бащата, което потвърждава и неговата функция – проводник на правилата в семейството. Ето защо се свързва и със спецификата на тези прояви – в най-общи линии те са насочени функционално против общите правила, употребата и злоупотреба с упойващи средства и против общото, защитено от идеята на общност.

➤ Друга особена категория деца, при които се наблюдава висок процент при извършване на противообществени прояви, това са децата, отглеждани в социални услуги (ЦНСТ). Спецификата на ЦНСТ не е в това, че не може да полага адекватен контрол върху възпитанието на детето, а че там постъпват деца, които са вече възпитани, приели и знаещи моделите, които са част от нормативното в семейството, откъдето идват. Положителен аспект на отглеждането в ЦНСТ е, че проявите могат да бъдат установени своевременно и за тях да бъдат взети адекватни мерки, докато семейната среда представлява инкубатор за развитие на съответното поведение.

Други особености при родителското поведение, които водят до извършването на противообществени прояви, са следните:

➤ При проявите против личността се наблюдава доминация на либералните родители. Те са следвани от децата, отглеждани от един родител. Изграждането на личността с адекватно социално функциониране е затруднена там, където липсват ясно изградени правила – типично в либералните семейства и непълните семейства. Либералното семейство подкрепя детето, независимо от свойството на неговото деяние. Позволяването „на всичко“ ограничава възможността на детето да избере и да функционира по приемлив за обществото начин. Това не се случва, защото детето не желае, а защото е ограничена възможността за разбиране на категориите забранено-

³ Бакрачева, М., Манолов, М. (2019). Много лица на Аз-а (Образ за себе си в съвременната реалност) Колбис, София,

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

позволено. Изграждането на критичност⁴. По този начин объркването започва да доминира. В „този свят“ няма място за Друг, Другите се възприемат за врагове. От всички деца, които произхождат от семейства с агресивни родители/насилници, най-голям процент заемат проявите против личността (3 от общо 7 деца). Това може да се обясни с директния модел на поведение от страна на агресора (императиви, заставяния, жестокост в наказанията и поведението), който за детето се явява стратегия за справяне с конфликтна ситуация.

➤ Проявите против собствеността в най-голяма степен са отглеждани от един родител, разширено семейство, многодетно семейство, либерални родители, ЦНСТ и такива с престъпно поведение. Напълно логично при деянията против собствеността също попадат на първо място децата, които растат при условията на занижен контрол. Тук обаче се включват и другите категории, които представляват директни модели - като родителите, които са престъпно проявени, отглеждането в резидентен тип услуги (тук се има предвид това, че извеждането от семейната среда е направено по причина, която е представлявала риск). Категорията многодетно семейство е типична за ромския етнос, но отвъд етническата принадлежност, многодетните семейства предполагат някои лишения във финансово измерение. Там е и вероятната компенсация при извършването на деяния против чуждата собственост – за набавяне на собствена материална облага.

➤ Злоупотребите се извършват при семейства с един родител, следвани от тези, които нямат проблеми в семейството, както и отглеждани от разширеното семейство. Злоупотребата представлява тип компенсаторно поведение, преживяване, което е различно от нормативното, често носещо повишаване на адреналина. Вероятно това е и причината тук да попадат извършители, част от семейства със занижен контрол (разширено семейство, един родител). Интерес представлява факта, че семействата, които са без проблеми, също „произвеждат“ деца, които злоупотребяват. Тук причинността по-скоро може да се намери в преживяването на нещо ново – стимулация, която е свързана със себеутвърждаването или верификацията, която е свързана с придобиването на идентичността – идеята за възрастен.

➤ Проявите, които са извършвани против обществото, са в най-голяма степен при семейства с един родител, следвани от родителите, които са престъпници, разширено

⁴ Липсата на критичност може да превърне децата в жертви в по-късен етап на развитието им. По-долу са представени типологиите на жертвите.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

семейство, многодетни и т.н. Тук отново е видно, че незачитането на чуждата, общата собственост се свързва с родители, които са престъпници и/или растящи в многодетно семейство или семейство със занижен контрол. Този тип семейства предполагат модел, който е свързан с незачитането както на Другия като важен, така и на чуждата собственост като смислена. Размити са границите, а гневът към обществото се генерира от идеята за несправедливост. Тук попадат както ромски, така и извършители от български произход. Гневът към другите, които са „длъжни“ на личността, на семейството се насочва към общите площи и изграденото в полза на всички. Собственото неудовлетворение се пренася към общото такова.

Гореизброеното следва да доведе читателя до извода, че семейството, независимо от това дали е подплатено с брак или не, е нещо изключително възвишено.

В този смисъл, всяка една форма на взаимодействие между двама души следва

**СЕМЕЙСТВОТО НЕ
ВЪЗПРОИЗВЕЖДА ПРОСТО СВОЯТА
ЛЮБОВ. СЕМЕЙСТВОТО СЪЗДАВА
ЧОВЕКА...**

да бъде придружена с готовността да поставиш себе си на второ място, **В МИСИЯТА ДА СЪЗДАДЕШ И ДАДЕШ ПЪТ НА ЧОВЕКА.**

Като финал е поставен цитат на неподправимия Ницше:

„Брак“ - тъй наричам аз волята на една човешка двойка да създаде едното същество, което е повече от своите създатели. Взаимна страхопочит зова аз брака, страхопочит като пред люде, обладани от една и съща воля“⁵.

⁵ Ницше, Фр. (2003). Тъй рече Заратустра. Захарий Стоянов. София.

КАКВО Е НАСИЛИЕТО?

Преди да бъде направен преход към формулировките за домашно насилие е важно да бъде разгледано насилието като общо.

Водеща разлика между домашното насилие и насилието като общо е, че домашното се случва между хора, които предварително са декларирали своята положителна привързаност или поне очакванията към връзката са такива.

15

„Насилието е най-отровният плод на човешката агресивност и се изразява в стремежа на даден човек или група хора да налагат насилствено личното си желание, въпреки нежеланието на останалите. Най-често се касае за налагане на чужда воля на силните, върху по-слабите...“ (Бранков, Б., Маджирова, Н., Велкова, С., Попов, С., 2011)

По отношение на насилието, най-общо има два основни теоретични подхода. Единият му приписва биологична природа, с идеята, че човекът се ражда с тази склонност. В природата, във всяка животинска група, независимо от пола, разделението е между по-слаби и по-силни. Между алфата и омегата. Поведението, което е свързано с проявата на този статус, най-често има формата на агресия. Фройд обяснява всичко това, определяйки две основни движещи сили (енергии) за човека – Ерос и Танатос. С други думи, едната, която движи към живота и получаване на удоволствие, градивната, другата, която движи човека към „смъртта“, деструктивната. В деструктивната си природа и с тази енергия, човек е склонен, като че ли естествено да бъде агресивен.

Другият подход произлиза от твърдението, че склонността към насилие се учи в процеса на неговия живот. Главно в детството и младата възраст.

*Разбира се, балансът между двата подхода би дал най-актуалното обяснение във връзка с агресията и насилието. Малкото дете се ражда без да познава света, без да познава начините за справяне с каквито и да било ситуации, още повече социални или пък конфликтни. То се учи на взаимодействие с околните от своите родители, своите близки. Когато то вижда разрешаване на проблемите от страна на възрастните посредством насилие, то научава, че **по принцип** проблемите се разрешават по този начин... А в своя следващ период, когато разпознае подобие на ситуацията, то ще реагира така, както в*

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

същата такава ситуация е реагирал неговият родител. За него думите и социалното няма да имат стойност. Поведението ще е това, посредством което, то ще разреши своя проблем.

Пример 1: Д. е роден след около 5 - годишно партньорство между родителите, в което усещането и на двамата е, че са изчерпани във връзката. Решението за дете е свързано с намерението да заздравят отношенията си. Без да допускат, че бременността и раждането са изпитание именно за загубената воля за съвместност. След като детето е факт, конфликтите между двамата родители се изострят. Детето е оставено встрани. Бащата упражнява физическо и психическо насилие спрямо майката, косвено спрямо детето. Майката бива унижавана, подценявана, а не рядко и удряна. До три годишната възраст на детето, тя е с нагласата, че то трябва да има баща, съответно не напуска партньора си. Когато детето е на около три години, насилието се пренася пряко и към него – бащата го обвинява за всичко, което се е случило между него и майката. След около година тежки обвинения и насилие, бащата напуска домакинството, като ограничава изцяло контакта си със семейството (до ден днешен не е потърсил нито бившата си партньорка, нито детето). В неумението си да се справи със ситуацията, майката започва да обвинява детето за случилото се, като в следващите 3 години, психическото насилие е придружено и с физическо. Без да обяснява на детето, майката го удря и по нейни думи „смила от бой“ понякога. **Детето израства като „по презумпция виновно“, без никаква концепция за себе си, инициативност и каквото и да било самоуважение и самочувствие. Следва да бъде отбелязано – детето няма представа за нито едно от тези неща (че няма самочувствие, че вината доминира и т.н.). За него това е единственият възможен живот, в който всичко, което се е случвало, е **НОРМАЛНО**, съответно, всичко, което е различно от това за него, ще е ненормално.**

В училище, в опитите си да изгради отношения с другите деца, той е агресивен, бута ги, обижда, използва изключително малко думи. Занижената му хигиена е още нещо, което отблъсква другите от неговата компания. Това обаче води до получаване на внимание от страна на децата - те го наричат „миризливец“, „мърляч“, „гнусар“, „отвератеняк“. Д. започва да се идентифицира с тези думички, тъй като получава внимание от страна на другите. С времето той занижава още повече личната си хигиена и по този начин в реалния за него социален свят, той е обграден от внимание. Не по-

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

различно от това, което е получавал в семейството си. С преминаването в класовете обидите към него стават по-жестоки, тъй като „старите не са интересни и не им обръща внимание“. „Новите думи“, използвани срещу детето, наистина го обиждат. Д. обаче няма представа какво точно да направи, не споделя нито с майка си, нито в училище. Той започва да бие децата... Етикетът, че е насилник, е получен от класния ръководител и педагогическия съветник. Родителското настоятелство иска момчето да напусне класа...“.

17

Горният пример представя както влиянието на липсата на думи при взаимодействието на родителите с детето, така и влиянието на насилието като „стратегия за справяне“ с конфликтните ситуации. На практика, полученият от детето етикет би „очертал“ и неговото бъдеще като насилник или жертва в случай, че това не получи подходяща подкрепа своевременно. Посоченото в примера е водено и от това, че в условията на дисфункционалната семейна среда привързаността на детето е твърде вероятно да бъде фокусирана около тревожността и избягването на възрастните. Този тип несигурна привързаност има отношение към начина, по който детето се справя с проблемните ситуации⁶:

- Колкото по-високи са тревожността и избягването на близката (семейна среда), толкова по-ниско е ангажирането на детето с проблема. Емоционалният фон не се разпознава и се избягва. Ситуациите се оставят „да се разрешат“ сами, не анализират и осмислят проблема – действат.

- Колкото по-ниски са тревожността и избягването на близката (семейна и приятелска среда), толкова по-насочен е младежът към решаване на проблема.

С други думи, несигурната привързаност при децата води до неумение за разрешаване, съответно и справяне с проблемни ситуации. Както е показано по-горе в частта със семейството, отклоненията в поведението се свързват с определени особености на средата.

НАСИЛИЕТО В СЕМЕЙСТВОТО РАЖДА ЖЕРТВИ ИЛИ НАСИЛНИЦИ.

НАСИЛИЕТО Е ВСЯКА ФОРМА НА СИСТЕМНО ДЕЙСТВИЕ ИЛИ БЕЗДЕЙСТВИЕ, КОЕТО ВОДИ ДО СТРАДАНИЕТО НА ДРУГ ИНДИВИД!

⁶ Бакрачева, М., Манолов, М. (2019). Много лица на Аз-а (Образ за себе си в съвременната реалност). София, Колбис.

ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

В началото на този наръчник е дадена дефиницията за домашното насилие - всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и **опитът за извършване на такова.**

Домашното насилие е криминализирано, като чл. 93, т. 31 от НК определя „Престъплението е извършено „в условията на домашно насилие“, ако е предшествано от системно упражняване на физическо, сексуално или психическо насилие, поставяне в икономическа зависимост, принудително ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права и е осъществено спрямо възходящ, низходящ, съпруг или бивши съпруг; лице, от което има дете; лице, с което се намира или е било във фактическо съпругеско съжителство; или лице, с което живеят или е живяло в едно домакинство“.

Интересно е, че за да бъде изпълнено условието, за да бъде актът възприет като престъпление, то трябва да бъде извършвано системно. Това означава, че деянието следва да бъде извършено поне три пъти. До третия път домашното насилие се преследва по Закона за защита от домашно насилие (ЗЗДН). Това предпоставя определени рискове, които се свързват с възприятие за безнаказаност от страна на извършителя. Вероятно, законодателят е действал с презумпцията, че по този начин ще се предотвратят злоупотребите. Те са свързани най-вече с обстоятелството, че бракоразводните дела не рядко се придружават и от молби по ЗЗДН, които са по-скоро инструменти за **наказание на другия, отколкото реални преживявания.** Обикновено, след края на брака (раздялата) емоциите между партньорите не са изстинали. Те са променили своя полюс. Любовта се трансформира в гняв. Единият партньор счита, че другият му е навредил, „съсипал живота“, „отнел най-хубавите години“ и прочие. Появява се необходимост от отмъщение.

Пример: След като е налице решението за развод, жилището, собственост на бащата, остава за майката, за отглеждане на децата до 18 годишна възраст. Семейството е живяло в кооперация, където са живели на единия етаж, а разширеното семейство на бащата на горен етаж. След развода, бащата започва да живее при своите родители на горния етаж. В желанието си за отмъщение, майката (без действително основание, с манипулирани факти) завежда иск по ЗЗДН, съответно е

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

издадена ограничителна заповед, като на бащата е забранено да доближава жилището на по-малко от 50 метра. Това поставя мъжа в условията на невъзможност да живее в жилището на своите родители, тъй като то се намира на по-малко от 50 метра.

Отвъд инструментализирането на закона обаче, действителните случаи, в които страданието на жертвата е налице, но не е налице възможност извън системността да получи защита, което извежда на първо място **несъвършенството** в законодателството по отграничаването на наказателното и гражданско преследване.

Така или иначе, следва да се вземе предвид това, че домашното насилие почти никога не се изчерпва с еднократен агресивен акт. **В него се съдържа целият обем от взаимоотношения между две лица, рядко и повече от две лица.** Това е актуално в случаите, в които освен насилника, спрямо жертвата се упражнява насилие от близките и роднините – собствени и тези на извършителя. Тук изниква и изведената противоречива същност на домашното насилие. По-адекватно би било то да се нарича битово насилие. Ако обаче домашното насилие се разглежда като съвкупност от противообществени деяния, които се случват между лица в родствена или семейна връзка, или фактическо съпружеско насилие, то следва да се изолира всяка проява на насилие и да се класифицира с отделни дефиниции съгласно НК⁷. Още повече, следва да се отбележи, че по същество **домашното насилие е факт и тогава, когато е налице родствена връзка между лицата. Затова обаче не се говори много!**

За да бъде изчистен в максимална степен моментът на дефиниране на домашното насилие, следва да се отбележи, че битова нагласата, че домашното насилие е еквивалентно на насилието на мъже над жени. Това е погрешно възприятие, което следва да бъде взето предвид. Независимо от пола, независимо от възрастта и принадлежността, **всяко едно лице може да бъде жертва на домашно насилие. В следващия параграф са изброени и типовете насилие.**

Относно „картината“ на домашното насилие е направена анкета сред 539 лица (78,7% жени, 20,8% мъже). Анкетата е анонимна, разпространена електронно в периода 01-30.06.2020 година. Използвана е Google Forms платформа, като е споделена от 31 независими профила и в интернет сайт на Женско Сдружение „Екатерина Каравелова“.

НАЙ-ПРИТЕСНИТЕЛНИЯТ резултат във връзка с проведеното изследване е

⁷ Пешева, П. (2019). Домашно Насилие. Как да се справим с последиците, когато сме жертва?. 2019. София. Издателство „Пешева“.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

обстоятелството, че **42%** от изследваните лица са, или са били жертва на домашно насилие поне веднъж. 54% от пострадалите от насилие лица са подложени само на един тип за продължително време, като **останалите 46%** са ставали жертва на повече от един тип насилие. Като доминантен тип насилие, посочен от жертвите, се откроява **физическото насилие** - 67,1%. На второ място е вербалното насилие, което се изразява както в **психическото, така и в емоционалното насилие като последици за личността.**

Предвид посочените данни, по-долу е изведена и спецификата на типовете насилие, като същите са изведени в тяхното по-конкретно разграничение.

ЦИКЪЛ НА НАСИЛИЕТО

В таблицата по-долу са представени особеностите във връзка с етапите на насилието.

Поведение на насилника	Поведение на жертвата в отговор
Увеличаване на напрежението ЕТАП 1	
<p>Честа смяна на настроенията</p> <p>Неоснователни и чести обвинения и критика</p> <p>Изолиране на партньора</p> <p>Изпускане на контрола над емоциите, особено гнева</p> <p>Унижение на партньора</p> <p>Крясъци/викане по партньора</p> <p>Употреба на алкохол или наркотици</p> <p>Използване на заплахи</p> <p>Унищожаване/ чупене на вещи</p> <p>Критикува</p> <p>Използва емоционално и</p>	<p>Опитва се да го успокои</p> <p>Грижи се за него, за нуждите му</p> <p>Мълчи и толерира поведението му</p> <p>Стои далече от приятелите и семейството си (родители, близки)</p> <p>Грижи се децата да са тихи и кротки</p> <p>Опитва се да намери причина за поведението му</p> <p>Приготвя му любимите ястия/вечеря</p> <p>Общо чувство за това, че ходи по ръба</p> <p>Преживява несигурност</p>

<p>психологично насилие, така че да се внуши усещането на жертвата, че нещо с нея не е наред, полудява, не знае кое е реално и кое не; подменя реалността, така че да се чувства лоша, болна и да мълчи</p>	
<p>Остро и интензивно избухване ЕТАП 2</p>	
<p>Удряне Биене Задушаване Унижаване Изнасилване Използва оръжия</p>	<p>Защитава се, както може Вика полиция, или е извикана полиция от децата и съседите Опитва се да го успокои Търси причина за поведението му Отвърща и тя с удари и се бие Напуска го</p>
<p>Меден месец ЕТАП 3</p>	
<p>Искане на прошка и даване на обещания, че ще търси професионална помощ Купува цветя, прави подаръци „Никога няма да правя повече така“ Иска да прави любов, кълне се в любов Опитва се да завербува семейна подкрепа (особено от децата) Плаче</p>	<p>Съгласява се да остане, да се върне и да го прибере при себе си Прекратява съдебни процедури Организира/планира срещи за консултиране (професионално) за него Чувства се обнадеждена и щастлива</p>
<p>Повтаряне на цикъла, като всеки следващ път насилието постепенно ескалира</p>	

ВЪЗМОЖНИ ВАРИАНТИ ЗА НАСИЛСТВЕНО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

Насилие извършено от възрастен (родител) спрямо възрастен (дете, родственик).

Този тип насилие се среща често в България, като основна причина е доминиращата ценност на семейството. В този смисъл и в контекста на традиционните вярвания, ролята на възрастните има връзка с изборите (за партньор, работа, живот) дори на порасналото дете. Тук са налице следните проявления:

- Одобряват ли възрастните съпруга/съпругата/партньора на детето си.
- Одобряват ли семейството, от което произхожда съпруга /съпругата/ партньора на детето си.
- На кого ще бъде кръстено детето.
- Ще бъде ли продължен родът.
- Как ще взаимодействат родителите с бабата и дядото, след като се роди детето.
- „Одобрени“ начини на възпитание на детето.

Съществуват и редица други „норми“, за които е налице очакването от страна на възрастните, че ще бъдат следвани от страна на детето. В противен случай и при неизпълнение на очакванията е възможно поставянето на по-младите в икономическа зависимост или икономическата подкрепа да бъде оттеглена. Например, ако детето е получило възможност да живее в жилището на родителите заедно със съпругата си, то да бъде изгонено от това жилище, а родителите да насочат тежки думи, че детето им вече „няма родители“.

Много е важно да се посочи тънката граница между съветването, подкрепата и „родителското консултиране“ и изискването определени неща да бъдат извършени безусловно и без допълнителен коментар. Нерядко конфликтите, в които „младите“ отстояват себе си, са съпроводени с обиди, повишаване на тон, а нерядко и с физическо насилие. Понякога в този тип конфликтни ситуации бива интегрирана и друга част от роднините, която споделя подобни възприятия. Тогава увереността от подкрепата води до сериозно и многопластово разширяване на конфликтното взаимодействие между родители и деца.

Възприето е обаче, че младите дължат на по-възрастните своя респект и лоялност, което води и до фактическата липса на статистика за образувани и разглеждани по какъвто и да е ред такива случаи. Този тип домашно насилие е с изключително тежки последици, тъй като в определени моменти то взаимодейства с чувството за непълноценност и неспособност на младите и поражда гняв, който следва да потъне в смирението, заради ограничения избор. Например, ако се касае за невъзможност за закупуване или живеене в собствен имот (собствеността е също ценност с висока стойност за българина), то детето следва да приеме обидата, да поиска прошка и продължи. Но прошката не променя насилника, нито заличава проявата в миналото.

От възрастен (дете) към друг възрастен (семейство)

Този вариант на насилие е все по-вероятен изход в условията на бедност, приемаща все по-високи темпове липса на образование, съответно перспектива. За него също не се говори, защото родителите най-често считат, че грижата за детето е нещо, което продължава цял живот. Детето се възприема като смисъл за техния живот, което води и до предпазването му от „реалността“ в условията на детството, като по-късно това води до нагласата „полага ми се“ в детето.

Пример: *Момче на 19 годишна възраст, завършило преди година, не може да направи своя избор за подходяща работа, а трудът за него не е ценност. Няма желание и да продължи обучението си. Едновременно с това предварително изчислява разходите си и заявява на родителите си, че за 1000 лв. няма да работи. Няма смисъл. Бащата е шофьор, майката също работи неквалифицирана работа. Те му дават ежедневно джобни пари, за да може той да си купи цигари и бира. При последния разговор, той се развиква на баща си и майка си, обижда ги и заключава, че „след като сте ме направили, вие трябва да ме издържате, няма да работя“.*

Горното е типично следствие от липсата на образование, липсата на самостоятелност, ограничаването от включване в дейности, от които да разбере по какъв начин се получават парите, нещата. Да разбере каква е цената, дори на обикновените неща.

Разбира се, примерите не се изчерпват с този. Налице са случаи, в които:

- Младежите гонят родителите от собствените им домове.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

- Използват принуда, за да получат имотна облага.
- Крадат от жилището, за да „оцелеят“.
- Взимат кредити, с които възрастните задлъжняват.
- Неглижират и използват физическо насилие в случай на болест на възрастните.

Срамът и тежестта, които преживяват в този случай възрастните, чувството за вина и лична отговорност във връзка със случващото се, води и до липса на действие.

Върху горните два типа домашно насилие следваше да бъде поставен акцент, тъй като и двата типа са актуални в българска среда, но са такива, които не получават специално внимание нито в медиите, нито в която и да било превантивна кампания. Страданието на един пълнолетен гражданин, заради несполуките във връзка с осигуряването на свободата и „нормалното“ функциониране, е страдание за цялото общество, което губи. Губи Личност!

КОИ СА ВИДОВЕТЕ НАСИЛИЕ?

Поставяйки фокуса върху проблематиката на домашното насилие, следва да бъде поставен и още един контекст на работата. Той е свързан със законодателството. В РБългария домашното насилие е проблем, който е преследван по граждански и наказателен ред. Проблем, който може да бъде изтъкнат във връзка с криминализирането му е в това, че в Наказателния Кодекс (НК) липсват отделни дефиниции, които да разглеждат категориите на различните видове домашно насилие. Ограничението от тази гледна точка води до трудности при доказване на емоционалното и психическо насилие. Обикновено тази преценка остава за органите на реда, пред които е подадена молба от страна на пострадалото лице. **В тези случаи нерядко се намесват и стереотипите, които са посочени по-горе и са във връзка с възприятията за ролите в семейството при българите.** Преплитането на традиционното и съвременното, още повече във взаимодействието между поколението на младото семейство с разширеното семейство, водят до възприятията за „норма“ във връзка с определени поведения. **Неизясненият статут на съвременното семейство и „неизчистените“ ролеви очаквания водят до „размиване“ на границите между допустимото и недопустимото.** Особеностите на съвременното и естествената (поставена за цел) равнопоставеност водят и до логична равнопоставеност в ролите между партньорите. От друга страна обаче, битуват очаквания във връзка с мъжа/жената - кой да доминира, кой да определя правилата и прочие.

В СЪВРЕМИЕТО, ЕДИНСТВЕНИТЕ РОЛИ, КОИТО СЛЕДВА ДА СЕ РАЗГЛЕЖДАТ КАТО РАЗЛИЧАВАЩИ СЕ ЕДНА ОТ ДРУГА, ТОВА СА РОЛЯТА НА МАЙКА И РОЛЯТА НА БАЩА.

В партньорските отношения равнопоставеността е водещ приоритет и цел.

НЕДОПУСТИМА Е ВСЯКА ФОРМА НА ПОТИСКАНЕ НА ВОЛЯТА, ИДЕНТИЧНОСТТА, ЖИВЕЕНЕТО, НА КОЙТО И ДА Е ОТ СЪСТАВЯЩИТЕ ДОМАКИНСТВОТО.

Физическо насилие

При физическото насилие е налице нанасяне на физически увреди върху жертвата. То се извършва посредством побой, нараняване, убийство, заразяване, ограничаване на храната, съня, въвличане в употреба на наркотици, алкохол и т.н. Физическото насилие е всеки акт, който нарушава неприкосновеността на тялото, причинява физическо страдание и болка. **ДОРИ, АКО ТОЗИ АКТ НЕ ВОДИ ДО ПРЯКА ОПАСНОСТ ЗА ЗДРАВЕТО И ЖИВОТА.**

В контекста на домашното насилие, то дебютира посредством нанасянето на леки телесни повреди:

- Шамар.
- Удар с юмрук.
- Ритник.
- Стискане.
- Извиване на ръце.
- Блъскане.

ЛИПСАТА НА РЕАКЦИЯ ОТ СТРАНА НА ЖЕРТВАТА ВОДИ ДО ПРОГРЕСИЯ НА ИЗЯВИТЕ НА ФИЗИЧЕСКО НАСИЛИЕ.

В НК е предвиден отделен състав, който разглежда телесната повреда в условията на домашно насилие. **Недостатъкът** в законодателството както по отношение на физическото насилие, така и по принцип във връзка с домашното насилие, е **изискването да е налице системност**, за да бъде действителна криминализацията. **Без системност защитата се търси по реда на Закона за защита от домашно насилие (ЗЗДН)**. Това в психологически, социален, юридически план води до акумулиране на риск и предполага разширяване на формите на насилие в условията на домакинството.

Сексуално насилие

Това е преднамереното манипулиране с тялото като сексуален обект, без да е налице изрично съгласие. Действието цели насилникът да получи сексуално удоволствие или друга изгода. Сексуалното насилие ограничава и нарушава правата на жертвата, особено в случаите, в които е обвързано с проституция, порно индустрия. Водещи в контекста на

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

сексуално насилие това са изнасилването, опитът за изнасилване, принуда за забременяване, принуда за проституция, венерически инфекции, сексуални злоупотреби, принуда за проституция.

За този тип насилие няма дефиниция в НК. Липсва и специален състав в раздела „Разврат“, който да предвижда каквато и да било разпоредба в случай, че деянието е в условията на домашно насилие.

Налице са два основни проблема:

➤ Това не е деяние, за което се говори много в публичното пространство. Сексуалната принуда най-малкото се възприема често като „семеино, съпружеско задължение“ и не се разглежда като насилие.

➤ В българското законодателство жертва на изнасилване може да бъде само жена.

Тези два проблема създават психологически вакуум, в който не може да бъде отграничено нормалното от отклоняващото се от нормата. В този смисъл, следва да се посочи, че всяко едно действие, което цели да предостави сексуално удовлетворение за друг и е **ПРОТИВ ВОЛЯТА** на индивида, е насилие, **НЕЗАВИСИМО** от пола. **НЕЗАВИСИМО** от възрастта.

Пример: Л. е първо дете, малолетно момиче от ромски произход. Като първо дете, тя има ангажимента да помага на родителите си в отглеждането на двамата си по-малки брат и сестра, докато родителите са на работа. В един летен ден, докато родителите са на работа, пълнолетният ѝ братовчед Д. ѝ отива на гости с мотива, че иска да ѝ помогне с приспиването на по-малките деца. Докато тя почиства, той ѝ смъква панталоните, след което отърква пениса си. През цялото това време момичето не спира почистването. Тя не противодейства по никакъв начин, дори продължава дейността си. В този момент обаче, преминава неин роднина и вижда през прозореца на къщата действието. Проникването е осуетено. Роднината сигнализира. Образувано е досъдебно производство.

Горният пример илюстрира ситуация, в която етническите особености формират представата за норма по отношение на сексуалното развитие. Това е причината момичето да не противодейства. Още повече, поставянето на детето в ролята на „майка“, грижейки се за по-малките брат и сестра. Усещането затова, че детето е „пораснало по-бързо“, води и до липсата на действие по отношение на опита за сексуално посегателство.

**ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ
ЕТО ЗАЩО ИНФОРМИРАНОСТТА И ПРЕВЕНЦИЯТА СА НАЙ-ДОБРИЯТ**

ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕДОТВРЯВАНЕ НА НАСИЛИЕТО. В конкретния случай, роднината е този, който е запознат с отклонението в намеренията на пълнолетния роднина на момичето.

Психическо насилие

За психическото насилие липсва конкретно законово определение, което да подлежи на доказване, което е слабост. То следва да се разграничи от емоционалното насилие по няколко компонента. На първо място, психическото насилие следва да бъде свързано по-конкретно с личността и отграничено от емоциите. Въпреки че това създава чисто дефинитивна трудност, двата типа насилие са различни. Психическото насилие въздейства пряко върху мислите, възприятията, „живеенето“ на индивида. То няма пряко влияние върху физическото здраве, но води до трайни изменения в личността на жертвата. При психическото насилие е налице относително цялостен контрол върху личността на жертвата по начин, по който се упражнява контрол върху нея.

Емоционално насилие

Емоционалното насилие е трудно доказуемо от правна гледна точка. Трудността за извеждане на фактите около емоционалното насилие нерядко води до подценяването на емоционалното насилие. При този тип насилие особеното е, че се въздейства пряко върху емоциите на жертвата. Със своите действия или бездействия насилникът предизвиква тревожност, страх, отчаяние. Постоянното излагане на този тип насилие трансформира жертвата в лице, което реагира **несъответно спрямо ситуацията**. Тези реакции и дисфункционални мисли се развиват във времето, като могат да предизвикат емоционални разстройства, депресивни преживявания, разрушителни или саморазрушителни поведения, прояви на агресия.

ПРИМЕР: Момиче на 22 години се влюбва в момче на 26 години. Когато тя е на 24 г. забременява от него. Споделя, че ако още на първата среща се е държал по този начин, навярно никога е нямало да остане при него. След като ражда, ѝ е установено доброкачествено образование. Той оставя майката и детето в този период от страх. 9 месеца по-късно отново се срещат и сключват брак, след като момчето се извинява за поведението си. Момичето описва насилието като емоционално преди всичко, като дори

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

не може да обясни как точно се е случило всичко това. Споделя за малките индикации, като например „тези дрехи няма да ти отиват“, като това се разширява до „всички ще те гледат, как ще се облечеш така“ до крайното „приличаш на уличница“. „Пожела да купим нов апартамент, който да е на двамата, тъй като този е само на мое име. Всичко това използваше като възможност за сплотеност, за взаимен избор и т.н. Окуражаваше ме да работя от дома като нещо по-добро, по-хубаво. В един момент разбирах, че бях изолирана, стоях встрани от своите приятели. Нямах желание да излизам, да споделям. Когато му гладих ризите, за да го изненадам, когато се прибере, винаги бях подбрала неподходящата, винаги бях в грешка. Страхувах се от тези грешки, нямах желание да се срещам с никой“. През цялото време на съжителството, освен потискането, което чувства и смачканата увереност, тя спира да посещава и контролните прегледи при лекар, тъй като той казва, че „ракът ти е само в главата, ходиш при лекаря, за да те гледа гола“.

Примерът показва силното влияние на това насилие върху преживяванията на жертвата. Постоянният страх, забраните да бъдат осъществявани контакти с близките и семейството. Всичко това е завоалирано през загрижеността и любовта. Налице е контрол върху дейностите, образованието, доходите, собствеността. **Основна цел е лишаването на жертвата от възможността да разбира, контролира и използва емоциите си. Самооценката се изкривява, а тревожността доминира над увереността и категоричността във връзка с решенията.**

Психическото и емоционално насилие имат своите общи компоненти, които се свързват с поведението на насилника, което е предимно вербално, унизително и въздействащо на жертвата. Ясната граница е поставена там - върху личността ли е упражнявано влияние или върху емоционалната цялост. **Нерядко насилниците считат, че те са жертва на тези отношения.**

Основни индикатори са:

- Заплахи.
- Критика.
- Спашване.
- Насаждане на чувство за вина.
- Контрол върху поведението.
- Подценяване.

- Потискане на самочувствието.

Водещ проблем в правото е липсата на определения и за двете понятия!

Икономическо насилие

За този тип насилие също няма конкретно определение в Закона. Като общо, то представлява форма на манипулация и принуда за материална изгода. Не са редки случаите, когато чрез икономическата принуда, насилникът изисква от потърпевшия определено поведение, покорност, послушание. Най-често, икономическото насилие се свързва с:

- Финансова зависимост.
- Финансови ограничения.
- Материална зависимост.
- Имотна зависимост.

Поставяйки жертвата в условията на икономическа зависимост, насилникът я използва посредством психически и емоционални инструменти. Той изтъква „своето величие“ във връзка с притежанието на материални средства. Изисква доминацията му от гледна точка на финансите да произведе и „правото му да въвежда правилата“ в домакинството.

Икономическото насилие е с основна цел ЖЕРТВАТА ДА БЪДЕ ОГРАНИЧЕНА ОТ СВОЯТА НЕЗАВИСИМОСТ, СВОЯТА СВОБОДА!

ВЛИЯНИЕ НА НАСИЛИЕТО ВЪРХУ ПОСТРАДАЛИТЕ

Всички форми на насилие, още повече тези, които са извършени в условията на домашно насилие, представляват ограничаване на свободата, която представлява и основно право на човека. Факт е, че новото време ни поставя в условията на някаква форма на „нормализирано“ насилие. То е навсякъде – медии, видеоигри, социални мрежи. Едно постоянно съревнование, което приема формите на жестокост. Въпреки това, домашното насилие представлява едно по-особено явление, което обвързва насилието с „любовта“, с „привързаността“. Отрова. **Любовта не може да бъде:**

- **Страх**
- **Зависимост**
- **Тревожност**
- **Безпомощност**
- **Срам**
- **Вина**

Нито едно от горепосочените чувства не може и не следва да бъде обвързано с преживяването на любов. Продължителното излагане на насилието, превръща жертвата в човек, който се самообвинява, самонаказва, самоупреква. Превръщат се в мазохисти. Често бягат от насилниците, но се връщат отново, защото въпреки преживяното, често те продължават да обичат своя партньор. А понякога са просто зависими.

Някои послания, които пречат на жертвата да напусне насилника, да потърси своята свобода (изказвани и/или възпитани от поколенията, които следва да окажат подкрепа):

- „Какво ще си кажат хората?“
- „Няма други роднини, които да са били разведени!“
- „Като си си го избрал/а, ще си я/го търпиш!“
- „Детето няма да стои сираче!“
- „Сам/а, без мъж/жена, няма да стъпваш вкъщи!“

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

➤ Налични полово-ролеви стереотипи, в които „мъжът командва“, а „жената се подчинява“

Всички тези послания внушават предварителна вина в жертвата на насилие. Още повече в близкото минало е налице и възприятието, че проблемите в дома си остават зад стените на дома. Неслучайно и в по-старите къщи по селата може да се наблюдават високите, дебели външни огради, които буквално крият дома от външния поглед. От друга страна е налице и възприятието, че разведеният човек трябва да се срамува. До средата на миналия век се използват и жестоки определения за хората, които са изоставили или са ги изоставили.

Това може да бъде насочено и към основната ценност, която е факт при българина – **семейството** – в този смисъл се инвестира и много от по-възрастното поколение, към по-младото такова. Продължението на рода, създаването на семейство, деца се асоциира със смисъла, а оттам и „избор“, който бива променян, при все че има и дете, се осъжда високо от морала на по-възрастните поколения. Така или иначе, **свободата е ценност, която следва да бъде водеща за изпълнението на всяка една друга ценност, цел, нагласа, смисъл.**

ЖЕРТВАТА СЛЕДВА ДА ЗНАЕ, РАЗБЕРЕ И ОСЪЗНАЕ ПРАВОТО НА СВОБОДА И ПРАВОТО НА ИЗБОР. МЪЛЧАНИЕТО НЕ Е СТРАТЕГИЯ ЗА СПРАВЯНЕ С НАСИЛИЕТО – ТО УВЕРЯВА НАСИЛНИКА, ЧЕ ДЕЙСТВА ПРАВИЛНО. ОПИТИТЕ ЗА УБЕЖДЕНИЕ НА НАСИЛНИКА СЪЩО НЕ СА СТРАТЕГИЯ ЗА СПРАВЯНЕ, ТЪЙ КАТО АКТИВИРАТ У НЕГО ВЪЗПРИЯТИЕТО, ЧЕ НЕ Е РАЗБРАН И ПОВЕДЕНИЕТО МУ СТАВА ПО-ИНТЕНЗИВНО. ДЕЙСТВИЯТА НА НАСИЛНИЦИТЕ СА ПРОВОКИРАНИ ОТ СЛАБОСТТА ИМ, ПОВЕДЕНИЕТО ИМ НЕ Е СИЛА.

СТОКХОЛМСКИ СИНДРОМ

Една от причините за задържането на жертвата при насилника, това е Стокхолмският синдром. Той става факт при тежките условия на продължителното насилие, в които дори оцеляването е под въпрос. Личността формира склонност да търси **признаци на надежда** дори в тези условия. Тя търси всякакви индикатори за възможна промяна на съответната ситуация ситуация. За „какво да се закачи“. **В тези случаи и когато насилникът покаже**

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

на жертвата си дори малко добро, дори то да е в услуга на насилника, жертвата интерпретира това като положително качество на насилника. Факторите, които имат връзка с развитието на този синдром, са:

- Интензивност в поведението – насилието е достатъчно тежко.
- Продължителност – налице е системност и повтаряемост във времето.
- Психоафективна незрялост – типично за по-младите хора, които не са стабилизирани по отношение на техните вярвания, емоции, цели и прочие.

При Стокхолмския синдром се наблюдават следните проявления:

- Емоционална връзка между насилника и жертвата.
- Потребност на жертвата от насилника.
- Приятелско, внимателно, добронамерено отношение на жертвата към насилника.
- Възмущават се на другите, включително на институциите, ако те искат да окажат

подкрепа на жертвата.

- Губят собствената си идентичност и се идентифицират с насилника.
 - Стават зависими от насилника.
- В условията на Стокхолмския синдром жертвите изпитват:
- Потребност от идентификация, разпознаване на себе си в някой друг.
 - Потребност от търсене на пътища за оцеляване.
 - Силна вяра в божия характер и добротата на хората.
 - Чувство, че животът им винаги е бил контролиран от някой друг, по-силен.
 - Силна потребност от одобрение на авторитарна личност.
 - Желание да бъдат „някой друг“, което се свързва и с желанието за идентификация.

Стокхолмският синдром е начин за оцеляване за жертвата. Това е и вероятната причина той да не е поставен в нито един от класификаторите на болестите. Липсва и ясна дефиниция.

Най-общо, той представлява преформулиране на възприятията за добро и зло при предизвикан интензивен стрес, за да може личността да оцелее в условията на взаимодействие с насилник.

ВРЕДИТЕ ВЪРХУ ЖЕРТВАТА

Преди текстът да премине към особената категория на децата, жертви на домашно насилие, следва да бъдат посочени вредите върху жертвите. Те могат да бъдат краткосрочни или дългосрочни и могат да включват:

- Срам и неудобство, които се отличават от обикновеното поведение на индивида в средата му.
- Безпокойство, трайна тревожност с поведенчески прояви.
- Депресия и други емоционални страдания, възможни да доведат и до нуждата от психиатрична помощ.
- Суицидни мисли. Опити за самоубийство.
- Злоупотреба с алкохол и наркотици, преминаващи обикновената употреба.
- Хранителни разстройства. Резки промени във физическото състояние.
- Нарушения на съня.
- Намалени умения за справяне и решаване на проблеми. Объркването става по-интензивно, а уменията за осмисляне и решение на обикновени проблеми се ограничават.
- Намалени умения за вземане на решения. Продължително чудене, сякаш желание за угодничество и невъзможност за взимане на самостоятелни решения.
- Хронична дезорганизация. Неспособност за планиране и целеполагане.
- Загуба на самочувствие и увереност. Може да бъде придружена и с negliжиране, занемаряване.
- Страх от започване на нови взаимоотношения. Жертвата се отдръпва от иницирането и включването в каквито и да било взаимоотношения.
- Остър и/или хроничен страх.
- Заучена безпомощност. Декларации за невъзможност за справяне, за нужда от подкрепа, от трето лице, често това е насилникът.
- Загуба на надежда.

ДОМАШНО НАСИЛИЕ НАД МЪЖЕ

Този тип насилие не получава голямо внимание, поради няколко причини – мъжете рядко говорят за това. Рядкото говорене има причина, разбира се. Тя се корени във факта, че **домашното насилие над мъж** не е очаквано събитие, не се възприема като норма в

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

културалната практика. Ако се разгледат мъжете, като жертви на домашно насилие, те рядко са физически насилвани. Най-често, те стават жертви на психическо насилие, икономически или социален контрол. До известна степен това, макар и необичайно, но реалистично явление, може да се припише на нивото на еманципация на жените и **неговото неправилно възприемане**. В много отношения жените искат да бъдат самостоятелни, независими и да се отклоняват от възприемането като нежния пол. Те стават доминиращи в семейството дори в имуществените или финансовите отношения и по този начин, с този инструмент, те искат да решават проблемите в личния си живот. По този начин възникват някои форми на домашно насилие над мъже. Друга причина може да бъде интересът на жените към отмъщение към противоположния пол. В повечето случаи става въпрос за жени, станали жертва на класическото и стереотипно възприемане за ролята на жените в семейството, от което произхождат. Още една причина, би могла да бъде, че жената е била жертва на домашно насилие в своето детство. Вкоренената омраза към мъжкия пол, която в случая е психологически проблем, води жените до желание за власт и доминиция в отношенията с мъжкия пол. Формите на психическо насилие са много коварни. Те най-често се мотивират с желание за мъст или с интереса да навредят на мъжкия пол - обида, подигравки, подценяване, сочещо слабостта на мъжа, неговия нисък доход или неспособност да обезпечи семейството. Като още една причина, която може да бъде посочена в тази връзка, е стремежът към съвършенство. Постигането на тоталната хармония или безпроблемно функциониране води жените перфекционисти до упражняването на психологическо, икономическо или социално насилие. Физическото насилие се среща изключително рядко, тъй като в повечето случаи жените са физически по-слаби от мъжете.

ДОМАШНО НАСИЛИЕ НАД ВЪЗРАСТНИ ХОРА

Специфична категория жертви на домашно насилие са и възрастните хора. Те често се пренебрегват в случаите на домашно насилие, дори ако атаките срещу тях са чести. Някои от възрастните хора не са в състояние да решат този проблем, поради физическото и/или психическото си състояние. Много от тях не говорят за насилието, а често не се и опитват да решат проблема, дори да е по силите им. Те са благодарни на всяко внимание, на всеки проявен интерес от страна на агресора, от една страна. От друга, те могат да възприемат себе си като тежест, което ги кара да избират насилието. Не на последно

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

място, понякога се срамуват от себе си, чувстват неуспех във възпитанието на агресора (най-често това са техните деца и/или внуци). Има и случаи, в които насилникът е единствената им роднина, затова и отказват да прекъсват отношенията си. Причините за домашното насилие над възрастни хора са много - от стрес до финансови или имуществени причини. Като рискови фактори за възрастните хора могат да се посочат:

- По-напреднала възраст.
- Физическо увреждане.
- Типични заболявания, характерни за по-напреднала възраст.
- Психично заболяване.
- Необходимостта от грижа, неговата или нейната зависимост.
- Необходимост от лечение, което води до финансова зависимост.
- Наличие на имоти и финансови средства.

Грижата за възрастните хора, както и за хората с увреждания не е лесна и често изисква известна професионална квалификация или чести посещения при лекари. Обикновено насилникът има свое семейство, собствен свят. Грижите за възрастните стават бреме във финансово отношение, както и по отношение на времето. От гледна точка на насилника, възрастните се превръщат в непреодолима тежест, която ги изтощава и следователно не могат да правят това, което искат да правят (работа, семейство, интереси, социални контакти и т.н.), което ги води до чувство на безпомощност, умора, често гняв и изтощение. Ако той или тя не може да осигури грижите за възрастните хора, това може да доведе до ситуация, в която несъзнателно ги пренебрегва. Всички тези чувства – водени от безсилието, което се преживява двустранно (от възрастните и от младите), често са в основата, върху която започват да се появяват определени форми на домашно насилие. Това обикновено са физически атаки, психическо насилие или пренебрегване на възрастните хора.

В подобна ситуация са хората с увреждания. Поразително е, че възрастните хора могат да станат жертва на домашно насилие, поради имуществени или финансови причини. В този случай насилието се упражнява от детето или внука на възрастния. По този начин той получава значителна част от пенсията на възрастния. Насилникът много често се интересува от имотите на възрастния (различни недвижими имоти или ценни движими вещи). Насилието от страна на децата може да бъде подтикнато дори и ако възрастните прехвърлят собствеността на децата си. Тогава се появява вероятността за

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

принуждаване на възрастните да напуснат домовете си и да бъдат настанени в домове за възрастни.

ДОМАШНО НАСИЛИЕ НАД ДЕЦА

Една особена категория в контекста на домашното насилие е това над дете. **Защо е особено?** Децата, до тяхното пълнолетие, са основна отговорност на родителите. Респективно. **Всяко едно нещо, което се случва между неговите родители, още повече, в присъствието на детето, има пряко влияние върху него.** Това е и причината законодателят да е предвидил в чл. 2 (2) на ЗЗДН, че за психическото и емоционално насилие върху дете се **смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие.** Както е споменато и по-горе, децата възприемат отношенията между родителите си като отношения на любов и стандартните взаимодействия между всички възрастни. Те пренасят този опит, това знание във външния свят. Възприемат всичко, което виждат като израз на любов, тъй като обществото отвъд семейството (особено при по-малките деца) е непознато.

От друга страна стои и прякото насилие, което нерядко се упражнява върху детето. **Уви, това е още една форма на насилие, която понякога остава встрани от погледа на обществото.** Това е така, защото понякога насилието се бърка с „възпитателна дейност“, а понякога, защото все още са живи стереотипи от типа „бий дупенце, да не биеш дупище“.

Децата могат да станат жертви на всички типове насилие. Следва да се отбележи, че дори превръщането на децата в свидетел на насилие между възрастните **е насилие над детето.**

Тук са посочени последствията за детето, когато стане жертва на пряко насилие, или свидетелства тежко насилие на единия от родителите⁸.

Последствия върху пеленачета и прохождащи:

- Отсъстващата комуникативна стимулация пречи на развитието на мозъка. Това може да доведе до намаляване на познавателно или умствено развитие.
- Недохранването пречи на нормалното развитие и може да доведе до умствени увреждания.

⁸ Манолова, Х. (2019). Ефектът от насилието върху детското развитие. В: Психопатология. Казуси, втора част, под редакцията на Надежда Маджирова. Лакс бук, Пловдив.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

➤ При малтретиране на детето се ограничава волята за опознаване на света. Намалява любопитството. Децата стават апатични, безразлични, неподвижни. Речта се усвоява по-бавно. Могат да станат боязливи, тревожни или агресивни, нараняващи другите.

➤ Ограничава се формирането на привързаност (формира се несигурна такава), което може да доведе до базово преживяване на несигурност, включително формиране на психопатна личност. Те не успяват да формират доверие към другите. В действителност, ограничава се възможността за бъдещи качествени взаимоотношения с другите.

38

Последствия върху деца в предучилищна възраст:

➤ В случай че малтретирането се появи в тази възраст е възможно забавяне на физическото развитие. Налице е лоша двигателна координация.

➤ Децата могат да бъдат болнави, наблюдава се връзка със заболявания на горните дихателни пътища и храносмилателни смущения.

➤ Изостават уменията за игри, свързани с грубата моторика. Възможно е забавяне и в развитието на фината моторика (закопчаване, връзване, боравене с молив, химикал).

➤ Речта може да отсъства, да е трудна за разбиране. Да предпочитат мълчанието през повечето време. Нарушава се концентрацията на вниманието. Ограничен е интересът към обекти от външния свят.

➤ Детето може да изглежда емоционално отчуждено, откъснато от другите – възрастни и връстници. Привързаността може да се изгради като безразборна или прекомерна. Може да изглежда като прикачено към един индивид или да се впуска в контакт с всеки срещнат.

➤ Трудно споделят, не разказват. Затрудняват се в това да се разбират с връстниците си. Могат да бъдат свръхагресивни, конкуриращи се. Липсват игрови умения.

➤ Проявява се ниска самооценка, липса на доверие. Боязливи са, с разнообразни страхове. На фрустрация реагират с агресия, избухване.

➤ Може да имат енуреза (нощно напикаване) и енкопреза (изпускане по голяма нужда).

Последствия върху деца в училищна възраст:

- Те престават да търсят помощ и от другите възрастни, тъй като им нямат доверие. Опитът ги води до възприятието, че това води до тежки последици.
- Проявяват крайности – или не обръщат внимание на похвалите, или се „закачат“ интензивно към същите. Въпреки всичко, те търсят одобрение.
- Затрудняват се при намиране на приятели. Когато са в отношения могат да тормозят другите, да се стремят към доминиране.
- Когато срещат затруднения, обвиняват другите. Инициират конфликти.
- Предизвикателствата в усвояването на академични знания се възприемат като заплахи. Съответно липсва увереност в усвояването на нови умения. Другият вариант е изграждане на лукавство, гъвкавост в отношенията, но отново при проблеми с академичните знания. Причината затова е трудната концентрация върху уроците. Това понякога се крие и зад тревожност, депресивност.
- Налице са отклонения в поведението, свързани с бягства от дома, употреба на алкохол, дрога.

Последствия върху юноши:

- Цялостно, липса на зрялост. Проявяват поведение, което е типично за по-малки деца.
- Налице са трудности в самоконтрола. Нуждаят се от ясна структура, граници, правила.
- Нуждаят се от одобрение, но нямат умения да го потърсят или приемат.
- Затрудняват се в общуването с връстници, липсват им трайни и близки приятелства. Не успяват да изградят стабилно чувство за идентичност.
- Могат да бягат от училище, да употребяват алкохол, друга. Да са буйни в поведението си, често неконтролируеми. Наблюдават се бягства от училище.

След като са представени особеностите на домашното насилие и неговите прояви, може би основен въпрос, който изниква, е „Защо тя/той не напуска?“. Отговорът е сложен, но често срещаните фактори включват жертви, които се страхуват за живота си или за живота на децата си. Често те остават, след отправени заплахи от партньора си. Наличието на малки деца и/или никаква социална подкрепа, пари или достъп до алтернативно

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

жилище, са друг основен проблем. Това води и до подчертаване на вярата, че е налице надежда в това, извършителят да промени поведението си.

Има доказателства, че някои от родителите жертви **са по-склонни да действат рестриктивно към децата си** в присъствието на извършителя. Това отразява опитите им да избегнат насилието за себе си, но на практика, те упражняват насилие над децата.

ВИКТИМОЛОГИЯ⁹ НА ЖЕРТВИТЕ НА НАСИЛИЕ

Най-общо, жертвите на насилие могат да се разделят в две категории превърнати в жертва и превръщащи се в жертва (подпомагащи виктимизацията¹⁰).

В случаите с домашно насилие, следва да се избягват каквито и да било твърдения, че **жертвата сама предизвиква насилника. В този смисъл и виктимологията следва да се приеме като неоснователна.** Домашното насилие следва да бъде разглеждано като тежко престъпление, от което за насилника е важно да следва правно овъзмездяване. Въпреки това, ако се разгледат част от коментарите под новините в българските електронни медии, които са свързани с домашното насилие, може да се види **висока толерантност и солидаризиране с мнението, че „жертвата сама си е виновна“.** Независимо от поведението на жертвата, независимо от начина на интерпретация от страна на Другия – **насилието не е начин, по който могат да бъдат решени каквито и да било взаимодействия.** Това кореспондира и с един от изводите, направен в национално представително изследване през 2019 година: „Българското общество в известна степен е склонно да вменява вина на жертвите на домашно насилие. Неизменна част от проблема с домашното насилие е регистрираната легитимация на насилника в определени прослойки от българското общество чрез защитата на твърдението, че често жертвата на насилие е виновна или сама е предизвикала съответното агресивно поведение. Същевременно, в българското общество все още съществуват модели на поведение, легитимиращи насилието над жените като част от възпитание в традиции, според които право на мъжа е да раздава правосъдие в семейството според собственото си разбиране. Подобни модели са характерни най-вече за представителите на етническите малцинства“¹¹.

СВОБОДАТА Е ОСНОВНО ЧОВЕШКО ПРАВО. ПРАВО НА ВСЕКИ!

⁹ Виктимология – Наука за жертвите. Изучава особеностите на поведението на личността, за да се превърне в жертва.

¹⁰ Виктимизация – процес, който води до превръщането на едно лице в жертва.

¹¹ Обществени нагласи към насилието. Резултати от национално представително проучване. Национален център за парламентарни изследвания (НЦПИ). Народно събрание на Република България.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Каквато и да е солидарност към насилието може да се разгледа като социална патология. В България тя е функция на **ограничената превенция. И по-конкретно. Превенцията не е насочена към създаването на подходящи нагласи и знания при децата. Още по-конкретно, тя не изпълнява основните изисквания да бъде част от социализацията на децата. Да бъде част от цялостна превантивна програма в контекста на образованието и социалната система.**

Солидарността към насилието извежда и нуждата частично да бъде изнесена и типология на жертвите. В този смисъл е разгледана типологията на Ривман, която той предлага въз основа на характера и степента на лични качества, които определят индивидуалното поведение в определени ситуации¹²:

➤ Агресивен тип жертва – Този тип включва лица, станали жертви в резултат на проявена от тях агресия под формата на нападение срещу другия, който преди това им е нанесъл вреда. Друг вариант е насилието към лица, които са имали провокативно поведение (обидили са, оклеветили, тормозили и прочие). Жертвите от този тип инициират конфликтната ситуация.

➤ Активен тип жертва – жертвите от този тип са хора, чието поведение не е агресивно или конфликтно, но се тълкува от насилника като провокиращо агресия.

➤ Инициативен тип жертвата. Жертви от този тип са лица, чието поведение, въпреки че е положително, води до насилие. Тази категория включва на първо място хората, чиято професионална ангажираност и социално положение прави намесата им в опасни ситуации задължителна (социални работници, полицаи и други).

➤ Пасивният тип жертва. Жертви от този тип са лица, които не оказват никаква съпротива на насилника, поради различни причини. Такива може да бъдат физическа слабост, беспомощност, страх, тревожност, чувство за вина по отношение на това, което им се случва.

➤ Безкритичен тип жертва. Жертвите от този тип включват лица, които демонстрират липса на критичност, невъзможност за правилна оценка на житейските ситуации. Безкритичността може да се прояви както на базата на лични отрицателни черти (например, жертва на икономическо насилие става жертва на алчност), така и на базата на положителни (щедрост, доброта, отзивчивост, смелост и др.). Като допълнение може да се

¹² Ривман, Д. В. (2012). Криминална виктимология. Санкт Петербург. Питер.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

посочи и ниско интелектуално ниво, примитивизъм, които не позволяват оценката на ситуацията, или я изкривяват в голяма степен.

➤ Неутралният тип на жертвата. Този тип включва лица, чието поведение е безупречно във всяко отношение. То нито е отрицателно, нито е провокативно, житейските събития се обмислят добре.

Интересно тук е да бъдат поставени и резултатите, които са получени от проведеното анкетно проучване сред изследваните 539 лица. На респондентите са представени някои твърдения, за които да оценят „Доколко ДРУГИТЕ оправдават насилието...“ поради причините, посочени в твърденията, след което да отговорят „Доколко АЗ бих оправдал насилието...“ . Открояват се следните изводи:

➤ Изследваните лица се отграничават почти изцяло от това да оправдават или да използват обяснения, които да смекчават действията на насилника спрямо жертвата.

➤ Изследваните лица приписват на останалите българи висок толеранс към това насилието да бъде оправдавано. Към себе си отричат наличието на вариант за „оправдание на насилието“ (под 2 от оценка 7).

В най-голяма степен, за изследваните лица домашното насилие се обяснява посредством ревност от страна на партньора, следвано от позицията, че насилникът иска да покаже „кой е шефът“, жената има извънбрачна връзка, консумация на алкохол от мъжа или обвинение от жената, че мъжът злоупотребява с алкохол.

Тези данни отразяват наличието на **погрешни възприятия** във връзка с нормата. С други думи, българите определят себе си **като нетолерантни към насилието, но придават висока толерантност към другите**. Парадоксът на това възприятие е, че формира поведение на пасивност. На практика, посланието е, че всички ние отричаме насилието, но другите го оправдават. Но когато човекът счита, че това е нормално за другите, най-често той не предприема действия. **Защо?** Защото счита, че няма да бъде подкрепен.

Има две много важни неща, които следва да бъдат засегнати по отношение на горния резултат:

➤ Наличието на разлика във възприемането АЗ и ДРУГИТЕ, означава че има разминаване в това КАКВО МИСЛЯ АЗ, ЧЕ ЗА ДРУГИТЕ Е НОРМАЛНО. С други думи, недоверие към другите. Подценяване на другите и тяхното отношение към проблема.

➤ Второто, не по-маловажно е, че **ВСЕ ПАК Е ПОТВЪРДЕНА ТОЛЕРАНТНОСТ КЪМ НАСИЛИЕТО**, независимо дали е насочена към другите.

ТОЛЕРАНТНОСТТА КЪМ НАСИЛИЕТО РАЖДА БЕЗДЕЙСТВИЕ!

Пример за възприятията при изследваните лица: 90% от лицата си мислят, че **ДРУГИТЕ** оправдават домашното насилие в случай, че единият партньор е ревнив. Едновременно с това, 90% от изследваните лица не оправдават насилието с ревността. С други думи, следва да има около **180%** извадка. **Не. Не е и възможно.** С други думи тези **90%** индивидуални личности възприемат себе си за малцинство спрямо нормалното. **ПО ТОЗИ НАЧИН ТЕ БИХА БИЛИ ПАСИВНИ, ЗАЩОТО СЧИТАТ, ЧЕ „НА ДРУГИТЕ НЕ ИМ ПУКА“.**

44

90% ОТ ИЗСЛЕДВАНИТЕ ЛИЦА ВЪЗПРИЕМАТ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ КАТО СЕРИОЗЕН ПРОБЛЕМ!!!

ВСЕКИ ПРЕД ВСЕКИГО ЗА ВСИЧКО Е ВИНОВЕН – Достоевски. Тази част от Братя Карамазови казва всичко. Споменато е в този контекст, защото отговорността е на всеки. Онзи, който е замълчал – независимо дали е знаещ, свидетел, слушател, отдръпнал се е „за добро“... **Да бъде оправдано насилието е престъпление не по-малко от самото насилие!**

ФАКТОРИ, КОИТО ПРЕДИЗВИКВАТ РОЛИТЕ НА ЖЕРТВА И НАСИЛНИК

Относно факторите, които провокират домашното насилие, може да се каже много. Най-отчетливото, с което следва да се започне представянето на тези фактори е това, че **НАСИЛНИЦИТЕ И ЖЕРТВИТЕ НА НАСИЛИЕ** се разглеждат при идентични фактори. И двамата – жертвата и насилникът – сякаш естествено растат в семейна среда, която влияе пряко върху формирането им като **точно тази личност**. По този начин, сякаш неслучайно, и двете поведения нерядко се формират в семейство или друга много близка общност. Естественото отграничение на факторите е посочено по-долу¹³.

45

Личностни фактори:

- Ниска възраст. Това се свързва с възрастта на партньорите, което е тясно свързано и с развитието на личността им.
- Психическа зрялост. Свързана с физическата и психологическа възможност и разположение двамата души да приемат ролите на партньори, съответно на родители и успешно да функционират в тези роли.
- Прекомерна консумация на алкохол или употреба на наркотични вещества от страна на един от партньорите.
- Психически особености, които могат да бъдат класифицирани в: **психични заболявания – биполярност, депресивни състояния, психоза; особености в темперамента – емоционална лабилност, афективност, силен темперамент.**
- Ниско образование или липса на образование, което води и до съответното ниско функциониране на индивидите.
- Незадоволително финансово състояние. Ниско квалифицирана работа с нисък доход. Това има отношение към самочувствието на хората.
- Преживяно домашно насилие в обичайната им семейна среда. Средата, от която произхождат (обикновено когато пряко са били изложени на домашно насилие или са били чести свидетели на същото). Всичко това сякаш се кодира в личността.

¹³ Tittlova, M., Papáček, P. (2018). Factors Contributing To Domestic Violence. International Journal of Entrepreneurial Knowledge, 6(2), 117-124. doi: 10.2478/IJEK-2018-0019

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Социални фактори:

- Етническо/Културално възприятие за мъжа, като глава на семейството, пазител и водач. Строг патриархат.
- Приета или поставена за цел йерархия, в която единият партньор да е доминантен, а другият да е подчинен, класиран ниско.
- Възприемане на жената единствено като майка и съпруга с основни задължения свързани с домакинството, раждане на бебета и възпитание.
- Наличието на социални/културални норми, в които насилието е по някакъв начин възприето за начин за справяне или норма.

Фактори, свързани с особеностите на връзката:

- Чести кавги и конфликти във връзката. Такива, които касаят както партньорите, така и тези, които са генерирани или поддържани от семействата им, роднините им.
- Непълнота на семейството на произход.
- Патология и история на престъпно поведение в разширените семейства.
- Нестабилност във взаимоотношенията.
- Прекомерно мъжко господство.
- Предпочитание на едно от децата.
- Социално-икономически дисбаланс, бедност. Неравенство в икономическия статус дори на един от членовете в домакинството.

Фактори, които са актуални за средата, в която семейството функционира (държава, град, квартал, микрогрупа, работно място):

- Липсата на функционално законодателство, което ефективно да посреща проблема на домашното насилие.
- Трудности при откриването и доказване на домашно насилие,
- Ниски санкции, ограничени последствия или разположени във времето такива по отношение на агресорите. Преследващи престъпното им поведение.
- Доброжелателност, толерантност, социална приемливост към домашното насилие. Ограничен надзор и сензитивност към проблема. Виктимизация, натоварване на жертвите с вина и отговорност за действието.
- Ниска социална информираност.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

- Липса на работещи превантивни програми и програми, в които младите да се обучават и приемат домашното насилие като престъпление, а не норма.
- Слаба консистентност, сплотеност, воля за общност.
- Незаинтересованост на обществото към проблема и групата.

Както е посочено по-горе, в българска извадка домашното насилие се обяснява, толерира най-силно с ревност от страна на партньора, доминация на единия партньор, извънбрачна връзка от страна на жената и жената се оплаква от консумацията на алкохол.

47

По този начин, изведено от по-високия толеранс (свързан със склонността за оправдание на насилието) се извеждат водещите фактори в българска извадка:

- **КУЛТУРАЛНИ ОСОБЕНОСТИ, СВЪРЗАНИ С ВЪЗПРИЕМАНЕТО НА ЖЕНАТА КАТО СОБСТВЕНОСТ НА МЪЖА.**
- **ЯСНО ОТГРАНИЧЕН ПОЛОВО-РОЛЕВИ СТЕРЕОТИП.**
- **ЛИПСА НА ДОБРЕ РАБОТЕЩА ПРАВНА РАМКА И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ЗАЩИТА.**

Изводът се потвърждава и от получения резултат във връзка с изследването на нагласите по отношение на домашното насилие, за което е използвана скала¹⁴.

Типовете насилие по скалата са разпределени по начин, по който вербалното насилие се преплита както с физическото, така и с икономическото насилие. **С ДРУГИ ДУМИ, ВЕРБАЛНОТО НАСИЛИЕ (ОБХВАЩАЩО И ЕМОЦИОНАЛНОТО И ПСИХИЧЕСКО НАСИЛИЕ) СЕ ПРЕПЛИТА С ФИЗИЧЕСКОТО И ИКОНОМИЧЕСКОТО¹⁵.**

В БЪЛГАРИЯ Е НАЛИЦЕ
КОМПЛЕКСНОСТ ПО
ОТНОШЕНИЕ НА
НАСИЛИЕТО!

БЪЛГАРИНЪТ Е НАЙ-
СИЛНО ТОЛЕРАНТЕН
КЪМ ПРИТЕЖАНИЕТО И
КОНТРОЛА!

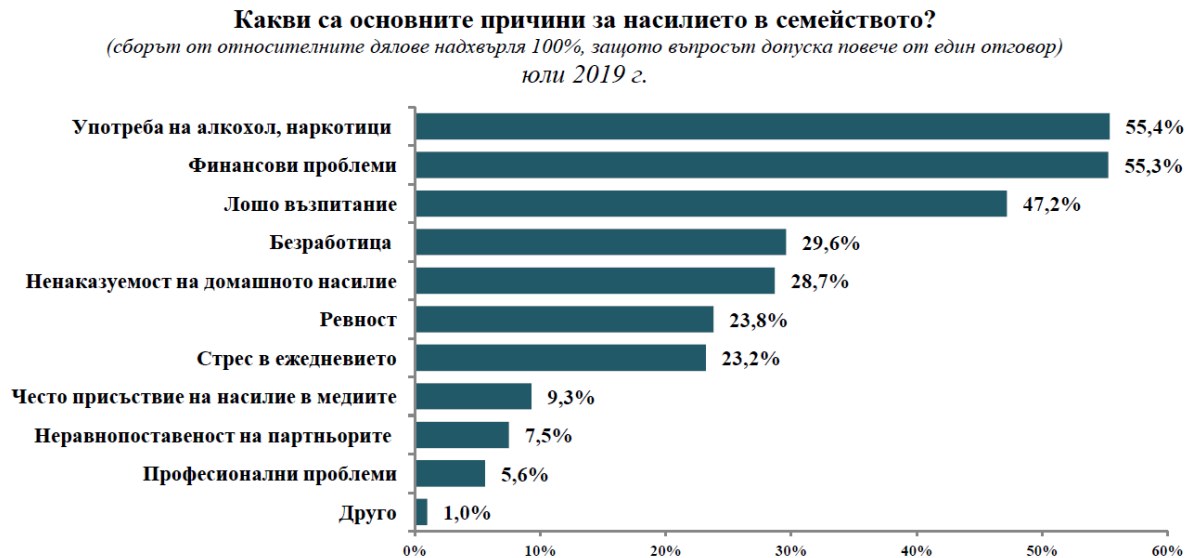
¹⁴ Banozic A (2018) Validation of a Short Version of a Self-rated Instrument Designed to Measure Attitudes towards Domestic Violence. Social Criminol 6: 180. doi: 10.4172/2375-4435.1000180

¹⁵ Това се потвърждава и от анализа по-горе, от който става ясно, че не малка част от преживелите насилие са били жертва на повече от един тип.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

В национално представително изследване, реализирано през 2019 година, е установено, че алкохолът е посочен като основна **причина** за насилието в семейството.

Фигура 1: Причини за насилието в семейството¹⁶

Това е и причината да бъде обърнато внимание на **употребата на алкохол като водещ рисков фактор.**

Алкохолът подпомага формирането, развитието и ескалацията на домашното насилие и предотвратява възможностите за ефективно разрешаване на конфликта. Алкохолизмът е една от патологичните прояви в семействата, която е пряко и много тясно свързана с домашното насилие. От редица проучвания е ясно, че алкохолът освобождава бариерите, повишава агресивността, помага за задълбочаването на стресовите ситуации и увеличава напрежението. Изключително важно е да бъде посочено, **алкохолът сам по себе си не е конкретната причина за насилието. Тежка зависимост от алкохол може да не доведе до насилие НИКОГА. Още повече, проучванията показват, ЧЕ НАСИЛИЕТО ПРОДЪЛЖАВА И СЛЕД КАТО АЛКОХОЛЪТ БЪДЕ СПРЯН.** Въздействието на тези вещества увеличават агресивността на физическите атаки. **НО В МОМЕНТИТЕ НА ТРЕЗВЕНОСТ, ДРУГИТЕ ТИПОВЕ НАСИЛИЕ –**

¹⁶ Обществени нагласи към насилието. Резултати от национално представително проучване. Национален център за парламентарни изследвания (НЦПИ). Народно събрание на Република България.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ
ПСИХИЧЕСКО, ЕМОЦИОНАЛНО, СЕКСУАЛНО, КОНТРОЛ И ПРИТЕЖАНИЕ
ПРОДЪЛЖАВАТ!

**НАЙ-ЧЕСТО ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ Е ФУНКЦИЯ НА РЕДИЦА ДРУГИ
ФАКТОРИ, КОИТО СА СЕ ПРЕПЛИТАЛИ ВЪВ ВРЕМЕТО. ТЕ СА В КОРЕНА.
ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ НЕ Е ПРЯК РЕЗУЛТАТ ОТ ЗЛОУПОТРЕБАТА, ПО-
СКОРО ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ СЕ СКРИВА ЗАД УПОТРЕБАТА НА
АЛКОХОЛ.**

СТРАТЕГИИ ЗА СПРАВЯНЕ С ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

Настоящият параграф разглежда вариантите за справяне с домашното насилие и по-конкретно представя подходи, които се стремят към справяне от ОБЩОТО към ЧАСТНИЯ СЛУЧАЙ.

Защо общото?

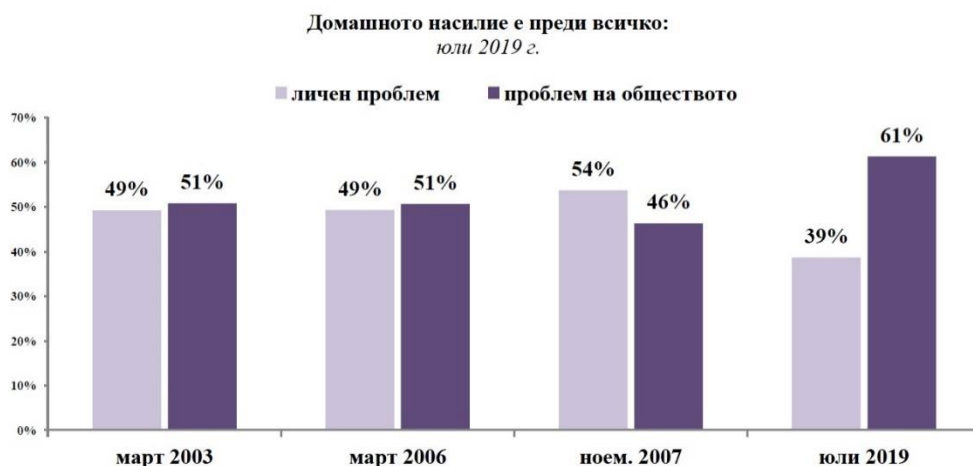
Може би, след подробното изложение в останалата част на наръчника, е внесена яснотата, че

ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ не е личен проблем. Той е СОЦИАЛЕН ПРОБЛЕМ. Домашното насилие е ПРЕСТЪПЛЕНИЕ, което следва да бъде разглеждано като углавно, към което всички лица имат своята отговорност.

В потвърждение на казаното са представени и данните от проведеното изследване:

Видно от фигура 2 е, че изследваните лица възприемат домашното насилие както като социален проблем, така и като проблем в Държавата. Това търпи динамика във времето, която следва да бъде отбелязана във фигура 8¹⁷.

Фигура 8: Развитие на възприятието за проблема във времето

¹⁷ Обществени нагласи към насилието. Резултати от национално представително проучване. Национален център за парламентарни изследвания (НЦПИ). Народно събрание на Република България.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Видно от представените данни във връзка с развитието на възприятието за проблема е, че с времето домашното насилие се възприема все по-интензивно като **проблем на обществото**. В този смисъл и във връзка с получените данни в проведеното от екипа на ЖС „Екатерина Каравелова“ изследване, първо място в стратегиите за справяне ще получи **превенцията и социализацията на ПРОБЛЕМА ДОМАШНО НАСИЛИЕ**.

Външно предоставена превенция и интервенция на домашното насилие

Дотолкова, доколкото разглеждането на превенцията на един проблем, който е социален, следва да бъде обхватно и към Държавната политика, то тук са посочени някои насоки, които са пожелателни и с ясното съзнание, че не са под наш контрол, или на който и да било, без нужната Държавна функция:

➤ Интегриране на социалната работа в училище. Включването на социален работник във всяко училище е хипотеза, която е приета със сравнително новия Закон за предучилищното и училищното образование. Това е разумно, тъй като тази роля има две водещи функции – **едната, обучителна** към учителите за разпознаване на признаците на злоупотреба, пренебрегване, излагане на домашно насилие при децата **и втората, превантивна**, свързана с изготвянето на подходящи програми, насочени към конкретната целева група на училището за запознаване с проблема на насилието.

➤ Формиране на универсална държавна политика във връзка със запознаването на децата със социалните проблеми като насилието. Това би помогнало за формиране както на трайна нагласа по отношение на насилието като проблем, така и ценност във връзка със свободата.

➤ Разширени информационни кампании както във връзка със запознаването на обществото с нужните действия, така и с актуалната норма във връзка с възприятията на другите по отношение домашното насилие.

➤ Възстановителното правосъдие (в зародиш в Съдебната система в България). „то е възможност и за извършителя - да осъзнае, и признае стореното от него, да се завърне обратно в общността, която също е въввлечена като виновна страна в целия процес, без която не би се стигнало до извършване на престъпление“¹⁸.

¹⁸ Mitova, M. (2020). Comparative analysis of the role of the facilitator and the mediator. В: Social processes as a challenge to the individual and the communities. Vol. 1, June 2020, pp. 77-84

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Предложените горе варианти в дългосрочен план биха утвърдили проблема на домашното насилие, което вероятно би редуцирало и конкретните случаи на домашно насилие, или поне ще е налице по-задълбочена информираност във връзка с правата, важните действия и разпознаването на параметрите на насилието.

Утвърждаването на домашното насилие като социален проблем би ограничило ролята на „немия наблюдател“, който не предприема действия, тъй като счита, че се случва нещо нормално. Другото важно нещо е домашното насилие да излезе от статуса си на „табу“ в контекста на семейните отношения.

52

Така или иначе, в цялост е трудно да се проследи във времето, доколко превенцията има влияние върху нивата на бъдещо насилие и злоупотреба. Резултатите от проучванията често са ограничени до моментното въздействие върху нагласите или образователните промени. Трудно се проследява, каквото и да е въздействие върху поведението и конкретните резултати от проведените дейности. Отчасти това се дължи на предизвикателствата при оценяването на резултатите от домашното насилие на ниво общност, нейната активност, ангажираност и склонност да се включи в декларирането, разрешаването на проблема.

Повечето интервенции се фокусират върху младите хора с цел предотвратяване на насилие или злоупотреба, преди да се появи. Основният момент на оценката на ефективното изпълнение на първичните превантивни дейности обаче остава отчасти неопределен. Интервенциите, насочени към възрастните, най-често са възможни в условията на медиите и различни осведомителни кампании. Това е причината и да не са дотолкова последователни, а оценката им на въздействие, влияние да е спорна – едни биват ефективни, а други не.

Разгледано в контекста на организационния климат, възможно решение за работодатели е осигуряването на интензивна терапевтична подкрепа на своите служители, в които да бъдат формирани умения за разпознаване на насилието. Това е в интерес както на хората, така и на работодателите, тъй като професионалната пригодност на служителя е под въпрос тогава, когато семейството представлява източник на високи нива на стрес.

В условията на грижа за семейството като основна единица за „създаването“ на Човека, съответно обществото, е важно да бъдат предложени няколко подхода. Те могат да бъдат приложени и при добрата воля на специалисти – лични лекари, социални работници,

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

психолози, учители. Изхожда се от това, че липсва един единствен „най-ефективен“ инструмент за оценка и идентифициране на домашното насилие и злоупотребите:

➤ На първо място, следва да се отбележи, че скрийнинг за **преживяно насилие в определен период от време или за определен период от време** е по-добър вариант от ситуативната информация за преживявано някога насилие или злоупотреба. Това е възможно да се случи посредством самоотчет, който да бъде предоставен на клиента, потребителя, служител, използване на компютърно приложение за поддържане на постоянна обратна връзка и информираност, да бъде част от работата на личния лекар. Това е възможно да подобри идентифицирането и разкриването на злоупотреби.

➤ Включване на подобно проследяване на емоционалното състояние и взаимоотношенията по време на бременността на жената е възможно да се превърне в част от работата на наблюдаващия специалист.

В случай че работата се насочи конкретно към специализираната терапевтична или психологическа подкрепа на жертвата на домашно насилие, то **специалистът (психолог, социален работник, психотерапевт), следва да насочи своите усилия към развитието на личностния капацитет на жертвата. Следва да се подчертае, че човешката личност се променя през целия жизнен път – физическото, когнитивно, социално и емоционално развитие на човека не спират с порастването. В този смисъл и специализираната подкрепа следва да бъде насочена към следните аспекти:**

- Умения за осъществяване на междуличностни взаимодействия.
- Умения за оказване на конструктивно влияние на другите.
- Уменията за управление на конфликтни интеракции.
- Уменията за вземане и изпълняване на решения свързани със себе си.
- Развиване на умения за асертивност, емоционална и социална интелигентност.

Горните са предложени във връзка с това, че ефективността на Аз-а е условие за преодоляване на житейските затруднения, а и условие за реализиране на качествени взаимоотношения. „Ефективността на Аз-а се определя от степента на социална компетентност за семейна интеграция (иницира, взаимодейства, сътрудничи, участва) и социална ангажираност при вземането на общностни решения и т.н. Когато личността е подложена постоянно на семеен тормоз, то основно се нарушава способността ѝ да

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

поддържа устойчив Аз-образ или е дискредитиран личностния конструкт себепредстава“

19 .

Себепредставата има отношение към приспособимостта на личността в условията на социума и междуличностните отношения. Ruff²⁰ (1989, 1991) идентифицира шест аспекта в съдържателната перспектива на себепредставата, които следва да бъдат положени като жизнен дискурс при психосоциална работа с пострадали от домашно насилие:

- Себеприемане – наличието на позитивен поглед за себе си, признанието и приемането на множеството части, от които се състои човекът, за да се чувства позитивно относно своето минало;
- Позитивни взаимоотношения с другите – да има топли, удовлетворителни взаимоотношения с хората, да се интересува от тяхното благополучие, да е емпатиен и близък с тях, и да разбира взаимодействието при взаимоотношенията;
- Автономия – да е независим и да предопределя своя собствен живот като е способен успешно да устоява на социалния натиск, да мисли или да се държи по определен начин и да оценява своя живот чрез вътрешните си стандарти;
- Овластяване на средата – да е способен да манипулира, контролира и ефективно да използва ресурсите и благоприятните възможности на дадена ситуация;
- Цел в живота – да има цел в живота и едно чувство за посока, да има идеята, че неговият настоящ и минал живот имат смисъл и да има причина да живееш;
- Лично израстване – да чувства една необходимост от продължително лично подобрене, да се вижда като подобряващ се и отворен към нови преживявания, да увеличава потребността си от себепознание и лична ефективност.

Усъвършенстването на личността в посочените области развива индивидуалния ресурс за справяне с разочарованието, болката, страховете. Добива увереност в себе си и своите действия. Това е и причината подходящата подкрепа за пострадали от домашно насилие да се фокусира върху укрепването на Аз-концепцията. Изграждането на социални умения, нагласа за равнопоставеност в семейството, без излишните, зловредни влияния за конкретен полово-ролеви стереотип са успешен подход за подкрепа. Въвеждането на операционалните механизми на себепознанието и себеутвърждаването на личността,

¹⁹ Тасевска, Д., Димова, Д. (2013). Програмно съдържание за психосоциална подкрепа на пострадали от домашно насилие. Русе. Център Динамика.

²⁰ Кейнсмит П. (1999). Да се учим от пациента. София.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

отвъд нейното вътрешно психично пространство²¹ са успешен подход във връзка с разбирането и реализирането на личностния потенциал в по-широк, социален план.

Като крайна цел на психосоциалната подкрепа могат да бъдат посочени следните индикатори:

➤ Ясно познание във връзка със собствената личност, които включват нещата, които осигуряват личното спокойствие, нещата, които пораждаат преживяването на удовлетворение, комфорт, благополучие.

➤ Разбиране, осъзнаване и боравене с личните интереси, което има отношение към удовлетворяването на потребностите. Важно е да бъдат подчертани знанията, уменията, положителните, силни страни, които е формирал преживеният опит. Личността следва да прецени дали са достатъчни тези ресурси за удовлетворяване на потребностите. Ако не, то какви нови ресурси следва да бъдат изградени, за да бъдат посрещнати потребностите. Следва да бъде посочен и начинът, по който поставянето на цели, краткосрочни и дългосрочни, безопасно развива онези личностни ресурси, които гарантират постигането на пълно удовлетворяване на актуални жизнени потребности.

➤ Идентифициране и развиване на актуалните жизнени потребности и ценности. Яснотата на придобитите умения следва да води до тяхното усъвършенстване, което да бъде насочено към постигане на нещата, които са идентифицирани като потребности. Важно е да се запази стремежът към съхранение на действията в условията на ценностната система. Постоянната верификация на действията и възможния конфликт с ценностите е важно, за да бъде постигнат комфорта, който е естествен стремеж.

➤ Следва да бъде преценена и осъзната ЦЯЛАТА промяна, към която се стреми личността, за да постигне личния си успех. Цялостната цел следва да води и до увереността във връзка с отстояването на правата, без да са нарушени правата на околните. Целеполагането в този смисъл спомага и адаптацията в средата.

➤ Психосоциалната подкрепа следва да бъде насочена и към ясното осъзнаване на собствената отговорност и пряко участие във връзка с положителния ход на действията. Следва промяната. След като е осъзната да бъде даден старт на нейното планиране и контрол в бъдеще. Ясната преценка на силните и слаби страни, както и ресурсът са условие.

²¹ Фром, Е. (2000). Душата на човека. София.

Някои важни аспекти на психологичната подкрепа²²

Проявяване на разбиране.

- Изслушване на жертвата, без тя да е осъждана – тя и без това се приема за осъдена.
- Да бъде дадена възможност на жертвата сама да вземе решение за толкова време, за колкото ѝ е нужно – притискането във времето може да се изтълкува също като насилие.
- Да не бъде критикувана, съветвана, напътствана – критиката звучи като осъждане, като вменяване на вина.
- Консултирането да бъде позитивно насочено – например, да се наблегне върху това, че най-лошото вече е зад жертвата.
- Да бъде спазен принципът за конфединциалност – това е право и задължение на консултирания.

Да се помогне на личността да се свърже с организации, подкрепящи хора, преживели насилие:

- Да бъде получена информация първо за най-близките такива.
- Да се избере подходящото за конкретния случай.

Да бъде подкрепена личността сама да направи план за собствената си сигурност и евентуално за сигурността на близките си:

- При спешен случай, да се реагира веднага с оказване на всякакъв вид подкрепа;
- Да ѝ бъде оказана помощ при напускане на дома.

Да бъде разговаряно с човека, а не с жертвата:

- Никоя форма на насилие не е приемлива;
- От значение е човекът да оцелее, да оцелеят близките и да се чувства защитен;
- Да не чувства вина за насилието;
- Да не се надява на промяна от страна на насилника и то най-вече, че той ще се промени;
- Обещанията, че това няма да се повтори, са неверни. Същото се отнася и до извиненията и подаръците;
- Насилието е неприемлива форма на контрол над поведението на някого над друг;
- Насилието не засяга само жертвата, но и близките ѝ – деца, родители;

²² Петрова, К. (2015). Рисково поведение и психологическа практика. Фабер. Велико Търново.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

- Насилието е престъпление;
- Всяка жертва е нормално да бъде уплашена и обърквана, да мисли, че луда и виновна;
- Факт, че е потърсена помощ, вече означава крачка напред в помагащия процес.

ПРЕДИЗВИКВАНЕТО НА ЛИЧНОСТНАТА АКТИВНОСТ, ОСЪЗНАВАНЕТО НА ЛИЧНИЯ РЕСУРС Е УСЛОВИЕ ЗА УСПЕШНОТО ИЗВЕЖДАНЕ НА СУБЕКТА ОТ РОЛЯТА НА ЖЕРТВА И НАСОЧВАНЕТО МУ КЪМ РОЛЯТА НА ЧОВЕК, КОЙТО КОНТРОЛИРА ЖИВОТА И СРЕДАТА СИ!

57

Какво може да направи Човекът, който е в условията на домашно насилие?

Дотук са разгледани някои от начините, посредством които е възможно жертвата на насилие да бъде подкрепена външно – от страна на Държавата, посредством недопускане или ограничаване на насилието посредством подходящи превантивни кампании, от страна на специалисти, които да окажат психосоциална подкрепа на жертвите. Тук са представени някои техники, които биха в подкрепа за самоподкрепа на преживелите или преживяващи ужаса на домашното насилие:

- **Да си осигури среда на подкрепа.** Това следва да бъдат приятели, членове на семейството, близки, които да го подкрепят, без да го съдят. Това ще осигури спокойствие във връзка със споделянето и е важно да съпътства предприемането на действия.

ИЗОЛАЦИЯТА СЛЕДВА ДА БЪДЕ ПРЕЧУПЕНА.

- **Да се опита да се отдели от Чувството за отговорност, чувството за Вина, което вероятно е вменено. ПОСТРАДАЛИЯТ НЕ Е ВИНОВЕН.** Изборът партньорът е да упражнява контрол над жертвата, но **ТОВА Е ПРЕСТЪПЛЕНИЕ.**

- **Запознаване се с правата.** Намиране на адвокат, НПО, социален работник, за да бъдат получени подходящи практични съвети и знание във връзка с правата – как може да личността да бъде подкрепена, а насилието овъзмездено.

- **Намиране на връзка с други, преживели подобни ситуации.** Това може да се случи посредством реализиране на връзка с НПО, които да насочат към подходящи услуги, групи за подкрепа или конкретна, индивидуална подкрепа. В социалните мрежи също е възможно да бъдат намерени групи, които да осигурят пространство за споделяне, разбиране и намиране на сътрудничество.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

➤ **Насочване на вниманието към личността.** Личният лекар следва да бъде информиран, да бъде разказано за случващото се. Възможност е търсенето на подкрепа и на националната гореща телефонна линия за пострадали от насилие **0800 1 8676** или **02/981 7686**.

➤ **Личността не следва да се подценява.** Част от трудността да бъде напуснато мястото, в което е упражнено насилието е справянето със загубата и задължително следващата промяна. Може в някакъв момент да е налице съжаление, че връзката е напусната, въпреки едновременното усещане на облекчение от спокойствието. Това чувство е **нормално**, но с подходящата подкрепа, тези усещания стават по-малко **натрапчиви**. **Говоренето с приятели, семейство, специалисти е ефективен подход при наличието на такива преживявания.**

➤ **Определяне на силните страни.** Убедено следва да се приеме, че за да се оцелее в условията на престъпление, следва да е налице и висока находчивост. В крайна сметка, именно уменията и способностите на Личността са направили възможно издържането в тези условия. След като това е било възможно, то със сигурност са налице и сили, за да бъде продължено напред, насилникът да бъде напуснат. **Силните страни не следва да бъдат забравяни, а помнени и използвани, за да бъде създаден по-положителният живот.**

Ами децата?

➤ Децата, живеещи в домакинство, където има домашно насилие, обикновено знаят точно какво се случва и могат да обвинят себе си за насилието и напрежението в домакинството. Детето следва да знае и да бъде подкрепяно в това да разбере, че не е **ВИНОВНО** за случващото се.

➤ Домашното насилие е и форма на насилие над децата. Децата се нуждаят от подкрепа, за да се справят с травмата, която преживяват и разстройството, което динамично се причинява в развитието им.

➤ Неродените деца или малките бебета също могат да бъдат пряко засегнати от насилието и/или от страха или стреса на майка им. Следва да се има предвид, че по време на бременност и около раждането на ново бебе често има по-голям риск от насилие.

➤ **МИТ Е, че големите житейски събития могат да променят партньора.**

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Някои деца може да нямат думите, за да кажат как ги засяга насилието, но поведението им показва как се чувстват. Поведенческите прояви са следните:

- Агресивно, взискателно поведение и език.
- Ниска самооценка и срам.
- Физически реакции; проблеми с храненето и съня, стомашни спазми, енуреза, енкопреза, главоболие.
- Оттегляне от приятели или затруднения в създаването и поддържането на приятелски взаимоотношения.
- Проблеми с ученето.
- Използване на наркотици или алкохол.
- Самонараняване.

Това са най-разбираемите отговори на житейските несгоди от страна на детето. Техни стратегии за справяне със стреса и напрежението.

Децата се нуждаят от това:

- Да знаят, че не са забравени и че се забелязва, че се знае какво те преживяват.
- Да усещат и чуват, че са обичани **точно такива, каквито са. Техните поведения, най-често са функция на преживяванията им.**
- Да са защитени от пряко физическо, сексуално, емоционално и вербално насилие.
- Да бъдат насърчени да говорят за своите притеснения и да разбират и осмислят случващото се.
- Да бъдат постоянно успокоявани и уверявани, че насилието не е тяхна вина.
- Да бъдат подкрепени в създаването на собствен план за безопасност. Да знаят къде да отидат, какво да направят, когато се страхуват.
- Да знаят, че тормозът и малтретирането не само, че не са нещо добро, **но са и престъпление.**
- Да получат професионална помощ.
- Да **научат** как да се справят с аргументи, без да използват злоупотреба или насилие.
- Да **разберат, че** хората могат да не са съгласни и все още да се уважават и грижат един за друг. Уважителните отношения включват взаимна грижа и съобразяване, договаряне и компромиси.

Създаване на „План за безопасност“

Когато възникне домашно насилие, е полезно да има и план за справяне с извънредна ситуация или криза. Важно е хората да мислят за начини за осигуряване на по-безопасна среда както за себе си, така и за децата си. Жертвите трябва да планират как да излязат бързо и безопасно от дома си, за да могат да го направят, ако започне насилие. Този план трябва да обмисли много фини детайли, като къде да бъдат запазени ключове, портмоне и допълнителен комплект дрехи за бързо заминаване.

Могат да бъдат обсъдени „кодови“ думи за деца или приятели, за да могат да се обадят на полицията за помощ. Важно е децата да знаят как да използват телефона, за да се обадят в полицията или пожарната. Планът къде да се отиде след излизането от дома и как да бъде постигната най-голяма безопасност на работното място или в училище също е важно.

Знаейки как да бъдат разпознати характеристиките за възникване на домашно насилие, следва да се действа и по плана, когато са налице индикации за нежелана, кризисна ситуация.

Примерен план за действие при нежелана ситуация.

Жертвите не винаги могат да избегнат насилието. За да се увеличи безопасността, важно е да са планирани действията по време на ситуация на насилие.

Какво ще направиш?

Ако трябва да общувам с партньора си и подозирам, че може да имаме спор, ще се опитам да се преместя в пространство с най-нисък риск, като _____.

(Опитайте се да избягвате спорове в стаи без достъп отвън или в помещения, където нараняванията са по-вероятни, като например банята, кухнята или по стълбите)

Ще използвам _____ (посочете кодовата дума) като кодова дума с моите деца/семејство/ приятели, така че те да могат да се обадят за помощ в случай на насилие.

Ще разкажа на близки хора, хора в съседство за моето положение и ще поискам да се обадят в полицията, ако чуят подозрителни шумове, идващи от дома ми.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

В ситуация, в която трябва да изляза бързо, ще напусна, използвайки _____ (задната врата, стълбището, асансьор или прозорец).

Ще запазя чантичката си и ключовете за кола готови и ще ги сложа _____ (планирайте подходящо и удобно място във връзка с горния отговор), за да мога бързо да си тръгна.

Когато напусна дома си, ще отида _____.

Безопасност при подготовка за напускане

Безопасността е изключително важна при подготовката за напускане на насилника. Напускането на дома трябва да става с внимателен план за повишаване на безопасността.

Какво ще направите, ако решите да напуснете дома си?

Ще оставя копия на важни документи, допълнителен комплект ключове, пари и допълнителни дрехи в _____ (посочете място), за да мога бързо да си тръгна.

Ще имам следните важни телефонни номера, достъпни за мен и децата:

Номера за контакт (опишете ги, тъй като е възможно телефонът да бъде унищожен):

Ще разговарям с _____ и _____, за да преценя дали бих могъл/а да остана с тях в спешна ситуация.

Ще потърся подслон, като се обадя на моята програма за местно домашно насилие на _____ (национална гореща линия или местна организация за подкрепа).

Когато си тръгна, ще трябва да взема:

- Лична карта/Шофьорска книжка/Международен паспорт
- Удостоверения за раждане на всички.
- Училищни документи.
- Лекарства.
- Медицинска документация

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

- Документи за развод/Важни съдебни документи
- Трудов договор
- Пари/Карти за банкомат
- Ключове за дом и/или кола
- Договор за наем/Нотариален акт за собственост
- Други предмети: _____

Безопасност в собствения дом

Има много неща, които един човек, успял да излезе от ситуацията на домашно насилие може да направи, за да увеличи безопасността си в собственото си местожителство. Това е нужно предвид честото преследване от страна на насилника в бъдеще.

Мерки за безопасност, които могат да бъдат използвани:

- Смяна на ключалките на вратите и прозорците си възможно най-скоро.
- Замяна на дървените врати със стоманени / метални врати.
- Инсталиране на системи за сигурност, включително допълнителни брави, решетки за прозорци, стълбове, които да се забият срещу врати, електронна система и т.н.
- Закупуване на въжени стълби, които да се използват за бягство от съответния етаж.
- Инсталиране на детектори за дим и пожарогасители.
- Инсталиране на система за външно осветление, която се активира, когато човек е близо до къщата/пред входна врата/домашна врата.
- Научаване на децата как да се обаждат на майката/бащата и на _____ (име на приятел и т.н.), в случай че бъдат взети, отвлечени.
- Деклариране пред хората, които се грижат за децата, кой има разрешение да ги взема и кой няма. Хората, които следва да бъдат информирани за разрешение за получаване, включват:
 - ✓ _____ (име на училище)
 - ✓ _____ (име на детегледачка),
_____ (име на учител)
 - ✓ _____ (име / имена на други)

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

➤ Могат да бъдат уведомени _____ (съсед) и _____ (приятел), че насилникът вече не пребивава тук, както и че трябва да се обадят в полицията, ако той бъде наблюдаван в близост до дома ми.

Осигуряване на безопасност при издадена заповед за защита

Следват няколко стъпки, които могат да бъдат предприети, за да бъде подпомогнато изпълнението на Заповедта за защита:

- Заповедта за защита ще бъде _____ (местоположение). Винаги трябва да е близо. Ако е сменено портмонето или чантата, това е първото нещо, което трябва да има там.
- Заповедта за защита следва да бъде предоставена в районното полицейско управление, на територията по местоживеене, в районното полицейско управление на адреса на местоработата, на територията, на която биват посещавани приятели.
- Работодателят, социалният работник, специалистът, най-близкият приятел и _____, следва да са уведомени, че има в сила заповед за защита.
- Ако полицията не помогне, свързването с адвокат е решение, както и подаването на жалба до началника на полицейското управление или прокуратурата.
- Ако партньорът наруши заповедта за защита, обаждането в полицията и съобщаването за нарушението е решение.

Безопасност на работното място и на публично място

Всеки, станал жертва на насилие, следва да обмисли адекватен план във връзка с осигуряването на защита на публични места и работно място. Могат да бъдат предприети следните действия:

- Информирание на ръководителя или охраната, както и _____ по време на работа.
- Молба към _____ да помогне за записването на телефонните разговори, или за свидетелстване за тормоз по време на работа.
- Когато работата приключва може _____ (следва да се опишат поведения, които да станат обичайни, с цел защита).
- Ако има проблем по време на шофиране до дома, може _____ (действия, които могат да бъдат от полза и да станат част от цялостна стратегия).

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

- Ако е използван обществен транспорт, то е възможно да се направи следното:

➤ Промяна на ежедневния режим така, че да се отличава от този, когато жертвата и насилникът са пребивавали заедно. Това включва посещение на различни хранителни магазини, по-кратко пазаруване и т.н.

➤ Банката при съвместното пребиваване с насилника също следва да бъде променена.

64

РЕШЕНИЕТО

Описаното дотук следва ясното съзнание затова, че взимането на **РЕШЕНИЕТО** е изключително труден ход. Ход, в който следва да бъдат ясно осмислени, оценени, подредени всички измерения на проблема. От тях следва да се изведат водещите приоритети. Те не винаги са свързани с онова, което се случва тук и сега. **Най-често те са свързани с представата за бъдещето.** Уви, всеки ход, който съпътства живеенето, е обоснован от концепцията, която следва за бъдещето, за осигуряването на благополучието и удовлетворяването на потребности и ценности. **Всичко това е възможно да РУХНЕ при взимане на РЕШЕНИЕТО.** Струва ли си? **Изхождайки от концепцията, че животът продължава,** независимо от случващото се – хубаво или лошо, За хубаво или за лошо.

ЕДИНСТВЕНИЙТ ВЪЗМОЖЕН ИЗХОД ЗАТОВА ЛИЧНОСТТА САМА ДА УЧАСТВА В ЖИВОТА СИ, БЕЗ ТОЙ ДА Я „СПОЛЕТЯВА“ Е ДАВАНЕТО НА СВОЯ ГЛАС И ДА ПРАВЕНОТО НА ЛИЧНИЯ ИЗБОР – СВОБОДАТА!

Взелият **РЕШЕНИЕТО** човек се извисява до степен, в която от **ОПРЕДЕЛЯН,** приема ролята на **ОПРЕДЕЛЯЩ** себе си и предстоящото. Трудностите са ясни, те съпътстват всеки наш ход, независимо от изхода и естеството му. **Опасностите обаче, не са задължителни. Рискът също не е задължение, на който и да било. РЕШЕНИЕТО на жертвата е първата ПРИСЪДА И ДЕКЛАРИРАНЕ, че случващото е ОСЪЗНАТО КАТО ПРЕСТЪПНО ПОВЕДЕНИЕ.**

ТРУДНОСТТА НА ИЗБОРА

Много претърпели насилието лица се лутат в дилемата. Те не желаят да понасят повече своето минало, а от друга страна не знаят как да осигурят своето бъдеще. Да напуснат своя партньор. Не бързат да си тръгнат, защото никак не е лесно да се освободят от влиянието на другия. Осъзнаването е продължителен процес и изисква допълнителна подкрепа. Каквато и да е терапевтичната подкрепа обаче, човек трябва сам да вземе решението дали да напусне агресора или не.

„Актът на скъсване на емоционалните връзки с други значими хора може да бъде следствие, както на автоматична реакция на хронично психотичен човек, така и добре обмислено решение на човек, на който му е „писнало“. Това не прави разлика - физическата близост и дистанция не са индикатори за емоционалното скъсване. Скъсването носи информация за качеството на емоционалния контакт между хората”²³.

„Във връзката с насилник, за да се достигне до момента, когато жертвата иска да напусне, трябва да има точка на скъсване. Не е задължително това да е моментът, когато взаимоотношенията се прекратяват, а по-скоро – когато жертвата вижда партньора си в различна светлина, дори и за кратко време. Този момент може да се появи много преди действителната раздяла. Възможно е да е значителна случка, но обикновено е последното действие. Всеки има различна търпимост и следователно различно време, когато желае да скъса. Няма начин да се предвиди кога ще дойде този момент, който окончателно тласка проблемната връзка отвъд ръба... „Видях колко безумен и жесток беше и осъзнах, че вече не искам да бъда с този мъж. Естествено, не исках децата ми да са подложени на този тормоз повече. Нещо в мен се счупи. Знаех, че беше началото на края“²⁴

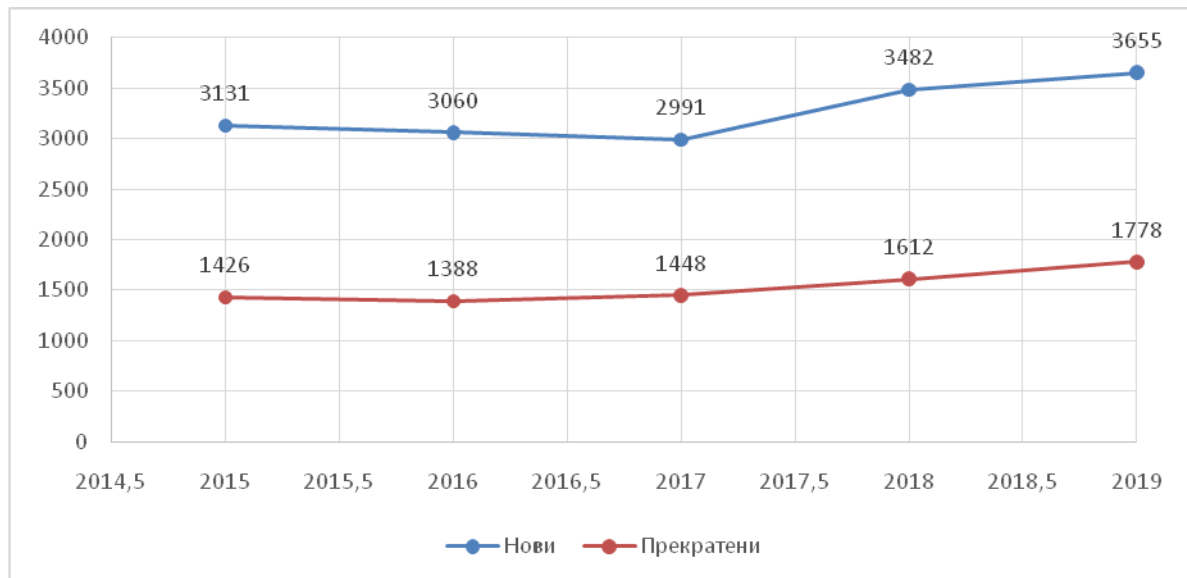
Решението за прекратяване на една интимна връзка никога не може да се вземе лесно. Винаги има съжаление и самообвинение. Дори след като осъзнаят, че взаимоотношенията им са разрушителни, много хора все още вярват, че решението да напуснат е погрешно и знак за провал от тяхна страна. **ВИЕ НЕ СТЕ ВИНОВНИ!**

В този смисъл Данните, които са изведени от Висшия съдебен съвет във връзка с дейността на Съдилищата в Република България са посочени във **фигура 3:**

²³ Рашков Р. (2017). Конфликти в семейството. София. Стено.

²⁴ Форуърд, С., Торес Дж., (2001). Мъжете, които мразят жени, и жените, които ги обичат. София. Сиела.

Фигура 3: Данни на ВСС за заведени и прекратени дела от 2015 до 2019 година.

Представените данни са за делата заведени по граждански иски по ЗЗДН по години (представени със синята крива), както и прекратените (представени с оранжевата крива). Нека читателят обърне внимание, това са делата, които са „прекратени по други причини“. С други думи, дела, които са излезли от съда, поради **ИЗТЕГЛЯНЕ НА ИСКА** или **СПИРАНЕ НА ПРОИЗВОДСТВОТО**. Не такива, които са решени в полза на едната или другата страна.

Това, което се стреми да покаже настоящият наръчник е, че тенденцията е да се образуват по-голямо количество дела по ЗЗДН. Това дава две индикации – една амбивалетна и една притеснителна:

➤ Случаите на домашно насилие се увеличават или търсенето на подкрепа се увеличава в годините – това може да се разгледа като плашеща тенденция във връзка с увеличаване на обхвата на домашното насилие, но тъй като статистиката въпреки че е притеснителна, е относително постоянна (около 25% от българите са/или са били жертви на домашно насилие), може да се привнесе добрата тенденция, че все повече се търси подкрепа.

➤ Около 50% от заведените дела са спрени или искът е изтеглен, което може да се разглежда като „прошка“ и връщане на жертвата при насилника в „неприятния сценарий“ и „постигане на извънсъдебно споразумение“ в добрия сценарий.

ЖЕНСКО СДРУЖЕНИЕ „ЕКАТЕРИНА КАРАВЕЛОВА“

гр.Силистра, п.к.283, тел/факс: 086 820 487
e-mail: ckpdn_ss@abv.bg; www.ekaravelova.org

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

С категоричност може да се заяви, че се търси повече помощ и това има връзка с увеличаващата се информираност и ангажираност с престъплението домашно насилие.

КАКВО ЗАДЪРЖА ЖЕРТВАТА?

Данните от проведеното изследване сред 539 лица през 2020 година показват, че в най-голяма степен, **страхът от извършителя** се приема за причина жертвата да остане при насилника, независимо от акта. На второ място е поставена **тревогата за благополучието на децата**, следвани от **несигурността, че жертвите ще се справят сами, вярването, че е важно децата да имат баща/майка, поради жилищни проблеми, поради икономически причини, незнание къде да получат помощ, поради икономически причини, те не искат икономическото им положение да се влоши.**

Тези данни показват, че изключителна доминация във връзка толерантността на жертвата към насилника заема **страхът, децата и икономическата зависимост**. В този смисъл следва да се посочи и полученото в предишно изследване сред родители²⁵. Там е установено, че над 50% от родителите в България считат, че смисълът на живота им са децата. Проблемът, който може да се изведе, е не в това, че децата се приемат за жизнен смисъл, а в това, че на практика това осмисляне протича **през отказа от собствената личност – ограничаване на личното, социално и професионално живеене**. Това в известна степен обяснява и поставянето на децата като причина за живеенето с извършителя, независимо от актовете на насилие. Тук могат да се открият две основни насоки:

- **Родителите са смисъл за живота на детето, а не то на техните. По този начин, излагането на детето на родителското и социално влияние на насилника го прави освен жертва, то и потенциален извършител, тъй като детето възприема това поведение като стратегия за справяне.**

- **Живеенето с двамата родители е най-доброто, но благоприятното психично развитие е невъзможно в случаите, в които в тези отношения липсва не само любов, но и всякаква форма на благоприятно взаимодействие.**

Готовността за конкретно действие е следващият въпрос, на който изследването също се опитва да даде отговор. **Българинът е по-склонен да подкрепи жертва, която е**

²⁵ Стоянов, Ив., Манолов, М. (2018). Психология на родителските стилове в полето на жизнения смисъл. УИ Св.св. Кирил и Методий. Велико Търново.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

негова роднина. Най-висока и по двете оси е готовността да бъде оказана емоционална подкрепа (да бъде изслушан, подкрепен човекът). Логично, даването на подслон е с най-голяма разлика между роднина и непознат. Готовността да бъде осъществена намеса посредством разговор с насилника е най-ниска както към близки, така и към другите. **Като цяло, данните показват, че българинът е с висока готовност да подкрепи жертвата на насилие.**

РЕШЕНИЕТО

От изведеното в наръчника са ясни две изключително съществени неща:

- **НАЛИЦЕ СА НЕГАТИВНИ НАГЛАСИ КЪМ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ И ГОТОВНОСТ ЗА ПОДКРЕПА, КОЕТО ОЗНАЧАВА, ЧЕ НЕ СТЕ САМИ! ПО-ГОЛЯМАТА ЧАСТ ОТ ХОРАТА ОСЪЖДАТ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ И СА ГОТОВИ ДА ОКАЖАТ ПОДКРЕПА.**
- **ГОЛЯМАТА ЧАСТ ОТ ИЗСЛЕДВАНИТЕ ЛИЦА СА ГОТОВИ ДА ОКАЖАТ ПОДКРЕПА НА ПОСТРАДАЛ ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ. ПО-ВИСОКА Е ГОТОВНОСТТА КЪМ РОДНИНИ, НО И КЪМ НЕПОЗНАТИ ЛИЦА Е НАЛИЦЕ ТАКАВА.**

ПОДКРЕПАТА НЯМА ДА БЪДЕ ОТКАЗАНА!

ВСЕКИ ПЪТ, КОГАТО Е НАЛИЦЕ ДВОУМЕНИЕ ДАЛИ НАСИЛНИКЪТ ЗАСЛУЖАВА ДОВЕРИЕ. ЕТО КАК ТОЙ ВЪЗПРИЕМА ЖЕРТВАТА²⁶:

- Жертвата е предмет, средство;
- Тя/Той е никой, безлична;
- Тя/Той притежава изострено чувство за вина;
- Тя/Той е с меланхоличен темперамент;
- Тя/Той е обект на завист, поради някое свое качество;
- Жертвите са открити и доверчиви, следователно удобни за манипулиране;
- Жертвите обикновено мълчат;
- Объркани са от злобата;

²⁶ Петрова, К. (2015). Рисково поведение и психологическа практика. Фабер. Велико Търново.

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

- Обхванати са от съмнение, че си внушават, че това е така;
- Стресирани;
- Уплашени;
- Самотни в болката си и се самоизолират;
- Изпадат в шок;
- Изпитват тревога, смущение, изтощение, като че се разпадат.

ТОВА СЕ ПРОМЕНЯ САМО И ЕДИНСТВЕНО С ДЕЙСТВИЯТА!

ПРАВА НА ПОСТРАДАЛИТЕ ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Основните човешки права, които се нарушават в случаите на домашно насилие:

- Право на живот.
- Право на свобода от изтезание и от жестоко нечовешко или унижително отнасяне или наказание.
- Свобода от дискриминация.
- Право на свобода и сигурност.
- Право на личен и семеен живот.
- Право на еднаква защита от закона.
- Право да се ползва от възможно най-високия стандарт на физическо и психическо здраве.
- Право на равенство в брака.
- Ограничава упражняването в пълен обем на целия комплекс от човешки права.

71

Основни универсални актове за защита:

- Конвенция за елиминиране на всички форми на дискриминация по отношение на жените.
- Международен пакт за икономически, социални и културни права.
- Международен пакт за граждански и политически права.
- Конвенция за правата на детето.

Основни регионални актове за защита – Съвет на Европа, Европейски съюз:

- Европейска конвенция за защита правата на човека и основните свободи.
- Конвенция за превенция и борба с насилието срещу жени и домашното насилие - №210.
- Харта на основните права на Европейския съюз.
- Директива 2006/54/ЕС.

Проектът е финансиран със средства от Държавния бюджет, чрез Министерството на правосъдието на Република България по Договор за безвъзмездно финансиране № 93-00-153/08.06.2020 г.

- Директива 2004/113/ЕС.
- Директива 2002/73/ЕС.

Правни възможности:

На първо място, важно е да се отбележи, че по ЗЗДН може да бъде издадена Ограничителна заповед, която да е с действие в периода на производството. Затова са Ви нужни свидетели или медицинска експертиза. **Да потърсите медицинска експертиза е изключително ВАЖНО, тъй като най-често домашното насилие не се случва в присъствието на свидетели, освен ако не говорим за процес, който е продължил дълго във времето.**

Наличието на ограничителна заповед, органите на МВР имат право да задържат насилника и да го предадат на прокуратурата.

В случаите, когато има данни за опасност за живота или здравето на пострадалото лице, то може да подаде и молба до органите на Министерството на вътрешните работи за предприемане на мерки, съгласно Закона за Министерството на вътрешните работи (чл. 4, ал. 2 от ЗЗДН). Подходът може да бъде неефективен от гледна точка на това, че често тези действия се квалифицират като битов, семеен или личен проблем и преписките се прекратяват или изпращат в прокуратура с мнение за прекратяване.

Подаване на молба в Районен Съд:

За да бъде получена ефективна защита, съответно да дадете начало на конкретни действия срещу извършителя. Компетентен е Съдът по постоянен или настоящ адрес на пострадалото лице. **При подаване на молба по ЗЗДН не се внася държавна такса! Таксата е за извършителя, ако молбата бъде уважена. При постъпване на молбата, съдът определя дата в рамките на 1 месец. Когато е налице пряка, непосредствена или последваща опасност за живота или здравето на пострадалото лице, районният съд в закрито заседание без призоваване на страните издава ЗАПОВЕД ЗА НЕЗАБАВНА ЗАЩИТА В СРОК ДО 24 ЧАСА ОТ ПОЛУЧАВАНЕ НА МОЛБАТА.**

Мерките за защита могат да са следните (чл. 5, ал. 1 от ЗЗДН):

1. Задължаване на извършителя да се въздържа от извършване на домашно насилие;

ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

2. Отстраняване на извършителя от съвместно обитаваното жилище за срока, определен от съда;
3. Забрана на извършителя да приближава пострадалото лице, жилището, местоработата и местата за социални контакти и отдих на пострадалото лице при условия и срок, определени от съда;
4. Временно определяне местоживеенето на детето при пострадалия родител или при родителя, който не е извършил насилието, при условия и срок, определени от съда, ако това не противоречи на интересите на детето;
5. Задължаване на извършителя на насилието да посещава специализирани програми;
6. Насочване на пострадалите лица към програми за възстановяване.

Дирекция „Социално подпомагане“:

Директорът на ДСП на съответната територия може да подаде молба за издаване на Заповед за защита, когато пострадалото лице е непълнолетно, поставено под запрещение или е с увреждания. Ако децата са били свидетели на домашното насилие, срещата с тях е препоръчителна.

КОНТАКТНА ИНФОРМАЦИЯ

74

СИЛИСТРА, ЖЕНСКО СДРУЖЕНИЕ “ЕКАТЕРИНА КАРАВЕЛОВА“

<http://www.ekaravelova.org>

Център за консултиране и превенция на домашно насилие – 086 820 487

Кризисен център – Силистра – 086 821 495

ГОРЕЩА ЛИНИЯ ЗА ПОСТРАДАЛИ ОТ НАСИЛИЕ

0800 1 86 76

НАЦИОНАЛНА ЛИНИЯ ЗА ДЕЦА И ЮНОШИ

116 111

БЪЛГАРСКИ ЧЕРВЕН КРЪСТ (ТЕЛЕФОН НА ДОВЕРИЕТО)

<http://www.redcross.bg>

София - 02/492 30 30, Ямбол - 046/662 904

ДЪРЖАВНА АГЕНЦИЯ ЗА ЗАКРИЛА НА ДЕТЕТО

<https://sacp.government.bg>

02/933 90 10 02/933 90 50

Фондация „Асоциация Анимус“

<https://animusassociation.org>

02/983 52 05 02/983 54 05

Настаняване за София:

ул. „Лада“ 2, тел.02/813 02 50 и 0879 25 96 44

75

Кризисен център за деца, пострадали от насилие

Столична община

<https://www.sofia.bg/crisis-centers>

ж.к. „Надежда“, ул. „Свободна“ № 30 02/936 00 11

„Света Петка“, ул. "Екзарх Йосиф" № 85 02/983 52 05

Фондация "Център Надя"

<http://www.centrenadja.com/>

centrenadja@abv.bg

Психологически, юридически и психиатрични консултации за жени,
преживели насилие.

Варна

Асоциация "SOS семейства в немилост"

<http://sos-varna.org>

052/60 96 77

Програми от грижи за жени и деца преживели домашно насилие.
Консултации с психолог, психиатър и юрист. Помощ за жени пострадали от
сексуално насилие и оцелели от трафик.

Бургас Сдружение Асоциация „Деметра“

<http://demetra-bg.org>

056/81 56 18

гр. Бургас, ул.Шейново 102а

Кризисен център за деца и лица, жертва на насилие и трафик;

Кризисен център за деца, преживели насилие;

Център „Вселена“

Център за превенция на насилието и престъпността.

056/82 52 05

Програми от грижи за жени и деца преживели насилие (домашно и сексуално насилие). Индивидуални консултации с психолог, социален работник, лекар и юрист. Програма за психологическа помощ на мъже имащи опит с насилие.

Безплатна юридическа защита.

76

с. Балван, Област Велико Търново

Кризисен център за работа с деца, жертви на трафик или пострадали от насилие

<https://www.veliko-tarnovo.bg/bg>

0885 546 493

ВЕЛИКО ТЪРНОВО

КРИЗИСЕН ЦЕНТЪР ЗА ЖЕНИ И МЪЖЕ КЪМ ОБЩИНА ВЕЛИКО

ТЪРНОВО

0884012125

Горна Оряховица "Център Мария"

0618/2 21 81, 0888 139 136

Емоционална подкрепа за жени и деца, жертва на домашно насилие,
сексуално насилие.

77

Перник Фондация ПУЛС

<http://pulsfoundation.org/>

Програми за превенция на насилието. Помощ за пострадали от насилие.

076/60 10 10, 076/60 33 60

Пещера

Кризисен център за лица и деца, пострадали от насилие

<http://www.iga-bg.org>

034/44 23 89

Плевен

**Център за социална рехабилитация и интеграция за жени и деца
претърпели насилие**

Кризисен център, за жени и деца претърпели насилие

<https://www.pleven.bg>

Николай Дамяновски

064/680 282

Гр. Търговище Асоциация „Ная“

<http://www.naia-tg.com>

0601/6 28 89

Емоционална подкрепа за жени и деца, жертва на домашно насилие, сексуално насилие и трафик, психологическо консултиране, психотерапия, юридическо консултиране.

78

гр. Шумен

<http://www.shumen.bg>

Кризисен център за деца, пострадали от насилие или друга форма на експлоатация.

054/83 06 32

Национална мрежа за децата

разработва програми против насилието в дестките градини и училищата

София бул. Витоша 58

<https://nmd.bg/>

02/444 43 80

Български хелзински комитет

<http://www.bghelsinki.org/bg/>

02/943 48 76 02/944 06 70

Български фонд за жените

Единствената българска организация, която подкрепя местни неправителствени организации (НПО), работещи по правата на жените за постигане на реалната им равнопоставеност във всички сфери на обществения живот и за премахване на всяка форма на дискриминация.

бул. Витоша 50, 1000 София

<https://bgfundforwomen.org/bg/>

02/ 426 92 02; 0885 444 103

79

Център за развитие на устойчиви общности

Разработва кампании за борба с насилието над жени и равнопоставеността на половете. Работи за промяна на обществените нагласи по проблемите на равнопоставеността.

<https://cscd-bg.org/bg/>

02/ 986 47 10

ПЛОВДИВ

Кризисен център за жени, жертви на домашно насилие

032/ 814072

Кризисен център за деца, жертви на домашно насилие

032/ 525664

www.plovdiv.bg

РУСЕ

Сдружение „Център Динамика“

гр. Русе 7000, ул.Панайот Хитов

<http://dinamika-ruse.bg>

082/ 82 67 70, 0879 45 35 03

80

Алианс за защита от насилие, основано на пола

<http://www.alliancedv.org/>

Мащабна мрежа, активно работеща за защита и превенция срещу домашното насилие и насилнието, основано на пола.

София, телефон: 02 963 53 57; 0878 567 620

0800 11 977

**БЕЗПЛАТНА, ДЕНОНОЩНА ЛИНИЯ ЗА ПОДКРЕПА НА ЖЕРТВИ НА
ДОМАШНО НАСИЛИЕ**

Литература:

- Бакрачева, М., Манолов, М. (2019). Многого лица на Аз-а (Образ за себе си в съвременната реалност). София, Колбис.
- Бранков, Б., Маджирова, Н., Велкова, С., Попов, С. (2011). Психология на насилието. В: Психология и медицина. Медицинско издателство Райков. Пловдив.
- Джонев, С. (1996). Социална психология.
- Кейнсмит П. (2011). Да се учим от пациента. София.
- Манолова, Х. (2019). Ефектът от насилието върху детското развитие. В: Психопатология. Казуси, втора част, под редакцията на Надежда Маджирова. Лакс бук, Пловдив.
- Ницше, Фр. (2003). Тъй рече Заратустра. Захарий Стоянов. София.
- Петрова, К. (2015). Рисково поведение и психологическа практика. Фабер. Велико Търново.
- Пешева, П. (2019). Домашно Насилие. Как да се справим с последиците, когато сме жертва?. 2019. София. Издателство „Пешева“.
- Рашков Р. (2017). Конфликти в семейството. София. Стено.
- Ривман, Д. В. (2012). Криминална виктимология. Санкт Петербург. Питер.
- Тасевска, Д. (2008). SOS Семейства в криза. Психологическа подкрепа на дисфункционални семейства за ефективно родителстване. Велико Търново: УИ „Св.св. Кирил и Методий“.
- Тасевска, Д., Димова, Д. (2013). Програмно съдържание за психосоциална подкрепа на пострадали от домашно насилие. Русе. Център Динамика.
- Форуръд , С.,Торес Дж., (2001). Мъжете, които мразят жени, и жените , които ги обичат. София. Сиела.
- Фром, Е. (2000). Душата на човека. София. Кибеа.
- Banozic A (2018) Validation of a Short Version of a Self-rated Instrument Designed to Measure Attitudes towards Domestic Violence. Social Crimonol 6: 180. doi: 10.4172/2375-4435.1000180
- Berkowitz, A Grassroots' Guide to Fostering Healthy Norms to Reduce Violence in our Communities: Social Norms Toolkit, New Jersey, 2013.
- Linkenbach, J. (2001). Cultural Cataracts: Identifying and Correcting Misperceptions in the Media. Working Paper, стр. 1-8.
- Mitova, M. (2020). Comparative analysis of the role of the facilitator and the mediator. В: Social processes as a challenge to the individual and the communities. Vol. 1, June 2020, pp. 77-84
- Tittlova, M., Papáček, P. (2018). Factors Contributing To Domestic Violence. International Journal of Entrepreneurial Knowledge, 6(2), 117-124. doi: 10.2478/IJEK-2018-0019

ЖЕНСКО СДРУЖЕНИЕ „ЕКАТЕРИНА КАРАВЕЛОВА“

гр.Силистра, п.к.283, тел/факс: 086 820 487
e-mail: ckpdn_ss@abv.bg; www.ekaravelova.org

[ЦЕНТЪР ЗА КОНСУЛТИРАНЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ](#)